CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सौन्दर्य सप्तशती

(बिहारी-कवि-कृत सप्तशत्याः संस्कृत पद्यानुवादः)

लेखक

डा० प्रेमनारायण द्विवेदी

एम० ए० पी एच० डी० (संस्कृत)

(व्याकरण शास्त्री, काव्य तीर्थ,)

मूल्य तीन रुपये

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सौन्दर्य सप्तशती

(विहारी-कवि-कृत सप्तशत्याः संस्कृत पद्या नुवादः)

लेखक एवं प्रकाशकः—

डा० प्रेमनारायण द्विवेदी

एम० ए० पी एच० डी० (संस्कृत)

(व्याकरण शास्त्री, काव्य तीर्थ,)

वितरक—

मास्टर बल्देव प्रसाद

बुक सेलर्स कोतवाली रोड

सागर

मूल्य तीन रुपये

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

प्रकाशक :—
डा० प्रेमनारायण द्विवेदी
एम० ए० पी एच० डी० (संस्कृत)
(व्याकरण शास्त्री, काव्य तीर्थ)

मुद्रक :—
आरती प्रेस
५२८ बादशाही मंडी,
इलाहाबाद।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

प्राक्कथन

श्रीमन्तो विद्वद् वरेण्याः काव्यामृतरसाम्भोधिमर्मज्ञाः सहृदय धौरेयाः । न किलैतत् कस्यापि निगूढं यदेकमेव शृंगाररसप्रधानं "विहारि सतसई" नामानं मुक्तक काव्य ग्रंथं विधाय हिन्दी भाषायां साहित्यक्षेत्रे यादृशी ख्यातिर्महाकविना विहारिणा (१६००-१६५० ई० स्थितेन) समुपलब्धा न तादृशी केनचिदन्येन ।

स एक एव ग्रंथोऽस्यकवेः कीर्त्याधारः । कवेर्यशः काव्य गुणानामियत्तयैव निर्धार्यते न रचना परिमाणेन ॥ मुक्तक पद्यानां संभाव्या गुणा विहारिणो लघुष्वपि पद्येषु चरमोत्कर्षेण समुपलभ्यन्ते । यद्यपि मुक्तकेषु प्रबंध काव्यवत् निरन्तरं रसधारा न प्रवहते । तथापि पदे पदे तत्र रसानां बहून् लघुनिर्झरान् समुपलभ्य तदास्वाद्य च सहृदया जना लोकोत्तरमाह्लाद माप्नुवन्ति हिन्दी साहित्येऽस्य कवेरेकैकमपि पद्य स्फुरत्तेजोमयं महर्घं रत्नमस्ति ।

एवं माधुर्यातिशयातकाव्यगुणाधिक्याच्च सहृदयेषु विहारिकवेर्ग्रंथस्याधिकतरं संमानं दृश्यते । अतएव चास्य ग्रंथस्य पंचाशदधिकाष्टीका हिन्दीभाषायां प्राप्यन्ते । "छप्पय" "कुण्डली सवैया" "रोला" आदि विविधेषु छंदःसु च पद्यानां भावा बहुभिः कविभिः पल्लविताः प्रेक्ष्यन्ते ।। पंडित प्रवरेण परमानन्देन च "शृङ्गारसप्तशतीति" नाम्ना संस्कृत पद्येषु "विहारि-सतसई" ग्रंथस्यैकः संस्कृत पद्याऽनुवादोऽपि समुस्थापितो वर्तते "उर्दूपद्येष्वपि चास्यानुवादो लभ्यते" ॥

यद्यप्यस्मिन् ग्रंथे कतिपयानि पद्यानि नृपति सातवाहन हाल (७२ ई०) संगृहीताया "गाथा सप्तशत्याः" गोवर्धनाचार्यस्य "आर्यासप्तशत्याश्च" (१२ शताब्द्यां) छाया माश्रित्य निर्मितानि परं तत्रापि स्वप्रतिभाबलेनाधिकतरं सौन्दर्यं निष्पादितं कविना ।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

तत्सुधासरोवरसं च स्व संस्कृतभाषा माध्यमेनानुभवितु मनुभाषयितुं च तद ग्रन्थरत्नं "सौन्दर्य सप्तशतींति" नाम्नानूद्य मयाप्येष प्रयत्नः कृतोऽस्ति। यदि सहृदयानां हृदये तच्चित्ताह्लादकं किमप्यापतेत् तत् कृतार्थोऽहम् ।

अस्य ग्रंथस्य सटीकं प्रामाणिकं संस्करणं "जगन्नाथदास रत्नाकरेण" समुपस्थापितं विद्यते तदेवाश्रित्य डा० गणपति चन्द्र गुप्तेन "लघुसंस्करणं हिन्दी टीकया समेतं" राजकमल प्रकाशन संस्थया प्रकाशितमस्ति। तत्क्रम संख्ययैव अस्या "सौन्दर्य सप्तशत्याः" श्लोक संख्या मया निर्धारिता। ग्रंथा-कारविस्तरभयाद "विहारिणः पद्यानि" नोपस्थापितानि । श्लोकानामर्थश्च स्वयमेव ज्ञेयो विद्वद्भिः ।

अन्येऽपि संस्कृत भाषामनूदिता ग्रन्थाः—

(१) श्री तुलसीदास महाकवे :—(१) वैराग्य संदीपनी, (२) दोहावली (श्लोकावली नाम्ना), (३) श्री रामचरितमानसस्य बालकाण्डार्धम्, (४) रहीमकवेः, कबीरस्य, दादूदयालस्यः, नारायणकवेः, बुद्धस्य. कल्पयूसिंह महोदयस्य अन्येषां च बहूनि पद्यानि च। (५) सूक्तिरत्नाकरः —बहूनां महात्मनां हिन्दी भाषाया वाक्यानि संगृह्य संस्कृत श्लोकैः ग्रथितः। (६) पद्य कादम्बरी – विन्ध्याटवी वर्णन पर्यन्ता ।

लघुकाव्य बंधा —

ऋतु वर्णनम्, प्रकृति सौन्दर्यम्, स्तोत्राणि, महापुरुषाः मातृभूमि मातुर्हृदयम्, सर्वजगत् सुखमयम् इत्यादि विविध विषयानाश्रित्य कृताल प्रबंन्धाः सन्त्यकें । समये प्राकाश्यमायास्यन्ति । प्रथमं तावद सौन्दर्य सप्तशती मेव प्रकाश्य विदुषामाशीर्वादमी, हे ।

भावत्कः

प्रेमनारायण द्विवेदी

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सौन्दर्य सप्तशती

ज्ञप्तिरूपं ज्ञानगम्यं वाङ्मनोबुद्ध्यगोचरम् ।
विघ्नेशं विघ्ननाशाय नमामि गणनायकम् ॥१॥

नत्वा हृषीकेशमनन्तमाद्य-
मन्तः स्थितं स्वात्ममनः प्रशान्त्यै
विहारिणः संस्कृतभाषयाहं
वध्नामि तां सप्तशतीं प्रसिद्धाम् ॥२॥

नारायणो नाम तदंशभूतः प्रेम्णासमेतस्त्विव सिंधुविन्दुः
करोमि यत्तस्य कृपालवेन संप्रेरितस्तस्य पदं हि लब्धुम् ॥३॥

यतोबुद्धिर्यतोज्ञानं तनुर्वा पांचभौतिकी
तं गुरुं परमानन्दं भक्त्या नौमि शुभ-प्रदम् ॥४॥

गौरांगप्रभया यस्याः श्यामोऽपि हरितायते ॥
नागरी राधिकासेयं भवबाधां हरेन्मम ॥१॥

गच्छन्ति वृद्धिं नवयौवनायाः
स्तनौ नितंबौ नयने मनश्च
प्राज्ञेन कामेन नृपेण मन्ये
दत्ताभिवृद्धिस्त्ववगम्य पक्षे ॥२॥

उल्लासो हृदये तथा चतुरता चेष्टासु संलक्षिता
बालाया अतिदीर्घयोर्नयनयोर्दैर्घ्यं च संदृश्यते ॥
कंदर्पेण समेरिता भ्रुवमिमे स्पर्धामिवातन्वते
नो कश्चिद् विनिर्वर्तते निज हठात् संवर्धतेयत्नतः ॥३॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कनीनिकेऽस्या रमणीय एते
प्रेम्णः स्वपत्युः किल तौ मणी द्वौ
याभ्यां सपत्नीषु शिरोमणिः सा
सुपक्ष्मलज्जावरणावृताभ्याम् ॥४।

जन्मलग्नेस्नेह शिशो - रक्षिमीने गते शनौ
कज्जले किं न नृपवद् देह देशं स भोक्ष्यति ॥'॥

स्नेह शिशोर्जन्मलग्ने, अक्षिरूपे मीनेः - मीनराशौ
कज्जले शनौ कज्जलरूपे शनौ स्थिते सति,
स स्नेह शिशुः किं न नृपवत् देह देशं भोक्ष्यति

कर्णावतंस कोटिं वा भल्लाग्रं मन्मथस्य तम्
मन्ये निखातं हृदये नह्युत्खातुं कदाचन ॥६।

इयं विलीनेवसुचन्द्रिकायां
न दृश्यतेऽस्याः सखि किंचिदंगम् ॥
सुगंधसूत्रग्रथिता अथापि
गच्छन्ति सख्यो मधुपाश्च सार्धम् ॥७॥

सौम्य प्रमुग्धाऽस्मि छविं विलोक्य
तस्या स्त्वमेवैष्यसि चेह मोहम् ॥
तदंग कान्त्या नव मल्लिकाया
मालाविभातीव सुवर्णजात्याः ॥८।

रूपेणातृप्ते नयने मदीये
जाते प्रमत्ते नहि पश्यतस्ते
स्थानं क्षणं वा हृदयस्य वार्ता
सर्वत्रदेशे ब्रुवतः प्रसह्य ॥९॥

भूयो गच्छति तत्रैव लज्जारज्जुर्विखण्डिता ।
अंगसौंदर्यपाथोर्भ्रमिनौकेव मे मनः ॥१०॥
स्वर्णद्वी।

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

न श्रुत्वा मद् वचो नाथ याञ्चामे व्यथिता त्वया ॥
मोचयित्वा गजेन्द्रं तं कृतकार्यं हि मन्यसे ॥११॥

विरम्य किंचिन्तु सतृष्णया मां
दृष्टया पटान्तर्गतया क्षणं सा ॥
वीक्ष्याथ संस्पर्श्य छलात्स्वच्छायां
वालाऽतिरम्यां त्वरितं प्रयाता ॥१२॥

विशाले नयनेत्वस्याः सेवेते कर्णकाननम् ।
कामेन मुनिना मन्ये युक्तिर्योगस्य दर्शिता ॥१३॥

श्रुत्वैवशंकां कुरुषे सखित्वं
न शोभनीयः खलु ते स्वभावः
नव प्रफुल्लां नलिनीं विहाय-
नहि द्विरेफो रमतेऽर्कपुष्पे ॥१४॥

पत्युर्वियोगोत्थ मसह्यदुःखं
पितुर्गृहं गन्तुमतीवहर्षः ।
प्राणांस्तु दुर्योधनवन्नजह्या
दाकृष्यमाणोभयतः कथंचित् ॥१५॥

सूक्ष्मेंऽचलेऽन्तः ससुवर्णहारः
समुज्ज्वलो भाति चलस्तथैव
यथा पयोधौ परिशोभमाना
सपल्लवाकल्पतरो हि शाखा . ॥१६॥

सौन्दर्य - धूर्तोजन-नेत्र - पान्थान्
कान्त्या चमत्कृत्य सुहासपाशे ॥
दृढं गृहीत्वाथ निहत्य निम्ने
न्यपातयत्तांश्चिबुकस्य गर्ते ॥१७॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कृष्णस्यरूपे मिलितं मनो मे
ह्यगाधसिधाविव सैंधवीयम् ॥
त्वयैवनूनं सखि चिन्तनीयं
पृथक् प्रयत्नैः क्रियते कथं तत् ॥१८॥

मनस्त्वदीयं यदि वाद्य पुष्पितम्
अवश्यमेतत्सफलं भविष्यति ॥
निर्वार्य धर्मंतु रुषं पुनः पुनः
वि सिंञ्च सुस्नेहजलेन वाटिकाम् ॥१९॥

न मुक्ते कुंडले तस्या श्रुतिसेवा परे सदा
मुक्तानां समुदायस्तु नासिकाऽश्रयमागतः ॥२०॥

यमहस्तिमुखेज्ञात्वा स्वात्मानं नृहरिं भज ।
विषयाशां परित्यज्य चित्तं तस्मिन्नियोजय ॥२१॥

अहो ते तांबूलं नयनपटयो राजत इव
ह्यलक्तं ते भालेऽप्यधर फलके कज्जलमिह
कथं शोभा वाच्या नटवर तवेयं निरुपमा
तथाप्यद्यैवं ते मिलनमभवन्मेऽतिसुखदम् ॥२२॥

सलज्जे सगर्वे महोल्लासपूर्णे
तथाऽलस्ययुक्तेऽपि नेत्रे सहास्ये
त्वदीयेरतिं रात्रि-कालस्य तूष्णीं
प्रसह्याहतुस्ते वशे नैव किंचित् ॥२३॥

कथयन्तं रतेर्वार्तां पतिं दृष्ट्वास्मिताऽभवत् ।
उक्त्वा न्यत्रततः सख्यः सहास्याः सुखिता गताः ॥२४॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

उरसि वससि राधे हारवल्लीव मे त्वम्
अत इति कथनीयं ह्यु र्वसी त्वं ममेति ।
अनुचितमथवैतत्क्षम्यतां मेऽपराधः
क्वहि भवति समाना साप्सरा देवदासी ॥२५॥

पयोधराद्रयोः प्रथमं हि गत्वा
श्रान्तातु दृष्टिश्चलिता मुखेऽस्याः
विरम्यतर्षात्त् सुरूपलुब्धा
गर्तेहनोः सा पतिता प्रसह्य ॥२ ॥

निवारयैते नयने सुतीक्ष्णे
वेधं मदीये हृदये दधाते
आश्चर्यमेतत्तव नासिकाया
वेधोऽपि वेधं कुरुते प्रसह्य ॥२७॥

कज्जलं मस्तके दत्तं चिह्नं दृष्टिनिवारकभ्
अहो द्विगुणिता भूत्वा मुख दीप्तिः प्रकाशते ॥२८

नेत्राभ्यामति - रूक्षाभ्यां मानं प्रकटितं तया
ज्ञातं प्रियेण तत्सर्वं तस्या गूढस्मितेन च ॥२

क्षणंविलोक्यतान् सर्वान् दृष्टिःसद्यो निवर्तते
तत्र तिष्ठति यत्रास्ते तत्प्रियः सातिचञ्चल ॥३॥

कथं प्रशस्तिस्तव सा मुरारे
भवेत्स्थिरा नाथ न सोऽस्मि गृद्धः
यं तारयित्वा हि वृथाभिमानी
पश्यामि शक्ति मम संमुखश्चेद् ॥३१॥

मयि-ब्रुवाणे नहि सा ब्रवीति
स्नेहे कृते कुप्यति दृष्टिपाते
विलज्जमाना हसतीव मुग्धा
गेहे जने सत्यपि नेत्रवार्ता ॥३२॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

तस्यां मनोऽस्यातिचलं च शीघ्रं
तत्रैव पादौ स्खलितौ दधाति ॥
अथागमोऽस्याः कुटिलस्य तस्य
प्रशामयत्येव वियोएवह्निम् ॥३३॥

दृष्ट्वा गुरुजनमध्ये शिरसिसरोजं स्पर्शयति श्यामः
कृत्वा हरेः समक्षं दर्पणमर्पयति हृदये सा ॥३

पादौ रंजयितुं तस्या दासी तत्र समागता ।
रंजितौ च विनालक्तं दृष्ट्वास्पृशति सा पुनः ॥३५॥

नान्यत्र रमते चित्तं लग्नं त्वय्ययि निर्मम ।
नायात्यनागते नूनमायाति त्वयिचागते ॥३६

स्नेहश्चनायं हि महाविपत्ति
र्जाताद्यतस्या नव नेत्रयोर्वा ।
यतः प्रपूर्णेऽश्रुजलेन नित्यं
तृषाकुले ते भवतो न तृप्ते ॥३७॥

अये षडंघ्रे न विकासकालो
न वा परागो मधुरोरसो वा ।
तथापि लग्नः कलिकामसित्व
मग्रे गतिस्ते नहि कल्पनीया ॥३८

त्वद्विरहानलः श्याम वर्ततेऽति विलक्षणः
नीरं वर्षति नेत्राभ्यां ज्वालात्यन्तं प्रवर्धते ॥३९॥

वध्वा यथा द्युतिर्देहे यौवनस्य समेधते ।
सपत्न्याननमालिन्यं वर्धतेहि तथा तथा ॥४०

यः प्रभुर्दत्तवान् ज्ञानं सर्वं जानासि तं नहि ।
जगद्दृष्ट्वाऽपि वा नेत्रे स्वात्मानं नहि पश्यतः ॥४१॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विंदौ भौमो मुखे चन्द्रस्तिलकेऽस्या वृहस्पति :
एकतस्त्रिग्रही सर्वं करोति रसवज्जगत् ॥४२॥

कज्जलांकं मुखेवीक्ष्य स्मित्वोवाचप्रियः प्रियाम् ।
युक्तमेतत्त्वयानूनं मुखमिन्दुसमं कृतम् ॥४३॥

जपापुष्पारुणौ तस्याः पादौर्वीक्ष्यानुशोचती ।
निरुपायाऽथ सैरंध्री तस्थौ यावक लेपने ॥४४॥

कर्णारण्यचरे दक्ष-काम-व्याध-प्रशिक्षिते ।
तन्नेत्र उद्यते हन्तुं मन्ये पौरान् मृगान् सखे ॥४७॥

शृङ्गार सुस्नेहरसप्लुतेयन्
नेत्रे विदूरीकृत - पद्मशोभे
विनाञ्जनं खंजन गंजने ते
मन्मानसं रंजयतः प्रसह्य ॥४६॥

सुसज्जिते पूर्णतयैव पूर्वं
विलोचने मोहन - मोहनाय
रूपेन्द्रजालेन विमोहितेऽथ
भाग्याद्धि सर्वं विपरीतमेव ॥४७॥

हृदि लग्नो वियोगाग्निर्वर्धते गंधिर्वारिणा ।
प्रिय वार्ता समीरेण शाम्यतीति विलक्षणम् ॥४८॥

न कुरु न कुरु हासं भो सखे वार्तया त्वं
शृणु शृणु मम वाक्यं त्यज्यतां कार्यमेतत् ।
बहुल शपथ पूर्वं सा स्मिता किंचिदेव
नहि नहि खलु सम्यग् येन रुष्टा भवेत्सा ॥४९॥

शाखासु गुप्तः खलु चित्र को यद्
वने मृगं हन्ति न विस्मयोऽत्र

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नेत्रे निमग्ने नव - नील - शाट्यां
मनो मृगं मारयतस्तवैते ॥५०॥

श्वासा न योग्याः प्रवलेऽपि दुःखे
सुखेऽपि रामस्मरणं न हेयम् ।
दैवं हि दैवं विफलं ब्रवीषि
दैवेन दत्तं हि सदा प्रशंस्यम् ॥५१॥

ग्रीष्मस्य काले प्रहरे द्वितीये
छायापि छायेच्छुरितीह मन्ये ।
सा वा विलुप्ता सघनेष्वरण्ये
ष्वथवा प्रविष्टा भवनेषु राज्ञाम ॥५२॥

मुखं समुद्घाटय च दर्शयैतन्
नेत्राणि नृणां सफलीभवन्तु ।
संकोचमायान्तु नवां नलिन्यः
प्रहास्यतां गच्छतु पूर्णचन्द्रः ॥५३

अये ध्रुवंत्वन्मिलनाशया सा
जुहाव सर्वाणि सुखानि धैर्यात् ।
सुस्नेह वह्नौ स्वयमेव पश्य
ज्वालामुखीवज्ज्वलितुं प्रवृत्ता ॥५४॥

नयने पश्य समाये त्रिरंग रक्ते सायकं तीक्ष्णेऽस्याः
दृष्ट्वा लीनाः मीनाः सलिले कमलानि लज्जन्ते ॥५५॥

स्थित्वाऽत्र किं चल नु पश्य सखीं विपन्नां
भीताऽथवा प्रचलिताऽथ गतव्यथा सा ।
दीर्घं च नोच्छ्वसिति नैव च हेति शब्दः
संश्रूयते सखिभवेन्न मृता कदाचित् ॥५६॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मनस्त्वया गच्छति म नहैत्र
हानिर्वियोगेन हि का ममात्र
उड्डीयते यद्यपि खे पतंगः
सूत्रं करे तिष्ठति धारकस्य ॥५७॥

तवांग सौन्दर्य रसाभिषिक्ते
भविष्यतः कस्य विलोचने वा
को वा कृतार्थोऽद्य भविष्यतीह
कस्मै प्रसन्नो रतिराजदेवः ॥५८॥

कर्पूरं वेत्तिविक्षारं नासारोगी विलोक्यचेत्
तत्शैत्यस्य सुगंधेश्च महिमा नहि हीयते ॥५९॥
संदेश कथने लज्जा लिखितुं च न शक्यते ।
कथयिष्यति मद्वार्ता हृदयं ते हृदिस्थताम् ॥६०॥

कस्यदीनस्य बन्धुस्त्वं कस्त्वया तारिती जनः ॥
मिथ्योपाधिं दीनबन्धुरिति धृत्वाऽभिमन्यसे ॥६१॥

यदा यदा त्वत्स्मरणं करोमि
तदा स्मृतिः सा परिलुप्यते मे
दृष्टिश्च लग्ना तव चक्षुषोर्मे
निद्रा विलुप्ता क्वचिदेव नाथ ॥६२॥

ज्ञात्वेव नाथेन सुविस्मृताऽहं
नन्वत्र कः श्रोष्यति कं वदेयम् ।
गर्जन्ति मेघा गगने प्रसन्नाः
मन्ये खलास्ते प्रतिशोधवृत्या ॥३३॥

योगेन दीप्तिर्मम नेत्रयोः स्या
दतस्तथैवाचरितं मया तु ।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

प्रपीडनायैव हि भाग्ययोगा-
ज्जातः परंचेह ममाश्रुरोगः ॥६४॥

सोल्लासेव तु पूर्वं वार्तायां सारताऽभवत् किंतु
पत्युःसरुषे नयने विलोक्यतस्थावधोमुखी रुष्टा ॥६५॥

उक्ता मया त्वं कति वारमेवं
विश्रम्भयोग्ये न विलोचने ते।
श्रुतं न किंचिन्नमतं त्वयैते
समर्प्यनेत्रे परिदह्यसेऽन्तः ॥६६॥

कंदर्पबाणौ विजितौ तु याभ्यां
नैतादृशे वा नयने हरिण्याः।
मया न पूर्वं क्वचिदन्यतो वा
दृष्टेऽद्य नेत्रे सफले ममापि ॥६७॥

त्वया प्रतिज्ञा खलु विस्मृता किं
स्वल्पैर्गुणैर्यद् भवसिप्रसन्नः।
दृष्ट्वा जनान्वा कृपणाँस्तु लोके
जातोऽसि किं वा कलिकालदानी ॥६८॥

कलेवरे दीपशिखा सदृक्षेऽ
लंकारदीप्तिः प्रविराजतेऽस्याः
अंगेषु सौन्दर्य निकेतनेषु
शान्तेऽपिदीपे भवने प्रकाशः ॥६९॥

बाल्यत्वकांतिर्नगता तथापि
प्रकाशतेंगेषु च यौवन श्रीः॥
सम्मेलनाद् यौवनबाल्ययोः सा
शोभातु छायातपयोर्जिताऽस्ति ॥७०॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

आर्तस्वरेणात्र रटामि कालात्
कस्मात्सहायं न करोषि नाथ।
जगद्गुरो नायक विश्वभर्तः
प्रभावितः किं बभमारुतेतन ॥७१॥

सुतीक्ष्ण - वाक्यैर्न विभेहि कृष्ण
संकोचमायाहि न वा तयोक्तैः।
स्नेहाप्लुतेऽस्या नयने सनृत्ते,
वक्तुं प्रवृत्ते हृदयस्य भावम् ॥७२॥

आननप्रभया तस्याः सदा परितो गृहम्
पूर्णिमा वर्तते तत्र पंचांगे तिथि निर्णयः ॥७३॥

संकोच लंकेश वशेन बाला
ध्रुवं न पूर्वं मिलितुं समर्था।
ज्वालासु तत्स्नेह - भवासु तप्त्वा
स्थिताद्य सीतेव विशोध्यदेहम् ॥॥७४॥
मुक्त्या तयां किं सखि मेऽतिलाभः
युक्तिर्नयत्रप्रिय - संगमस्य।
लब्ध्वा निजं जीवन - नायकं तं
सुखप्रदो मे निरयेऽपि वासः ॥७४

श्वसिति हसति विकंपते कुप्यति झटिति च लतेव वेष्टयति।
एवं रतिरपि मुक्तिर्मुक्तिज्ञयाऽन्यथा हानिः ॥७५

श्वसिति हसति बाला कंपते कुप्यतीव
झटिति नव लतावद्वेष्टयित्वा प्रगाढम् ॥
इति रतिरपि मुक्तिर्येनलब्धा स मुक्तो
भवति भवति हानिर्वाऽन्यथा मुक्तिलाभे ॥७६

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

क्षणेनरूपमाधुर्यं मामास्वाद्य गतश्छलात्
ममाक्षिणी तु मां हित्वा तन्मार्गमेव धावतः ॥७७

कुवलय-नयना सा मज्जनं संविधाय
मृदुल-कुटिल केशाँल्लालयन्त्यंगुलीभिः ॥
परिजनगणदृष्टिं वंचयित्वाथ मध्ये
किमपिकिमपि पश्यत्यच्युतं नन्दसूनुम् ॥७८

अनल इव तु नूनं नेत्रयोर्दह्यते मे
नच मयिकुपितः स्यास्त्वं वृथा नाथ शीघ्रम् ।
कमलनयन पश्यत्वाननं दर्पणे स्वं
खलु, विलसति भाले चन्दनं यावकं वा ॥७९

कर्तुं समर्था नहि यस्य साम्यं
लक्षाधिका चेत्समितौ चमूः स्यात् ।
गृह्णन्ति तस्माज्जयसिंहतस्ते
नरा उदाराद् बहुलक्षमुद्राः ॥८०

मत्वा प्रभोः प्रेममयं प्रसादं
गृहाण सर्वं तु समादरेण
यस्मात्सुखं वांछसि तेन दत्तं
दुःखंत्वया नैव निवर्तनीयम् ॥८१

रक्तौ कपोलौ सखि मध्यतः किं
सुवर्ण - कर्णाभरणावघट्टात् ।
मया त्विदानीं नहि दृश्य मानौ
मन्ये विलुप्तौ तनुकान्तिमध्ये ॥ ८२

मह्यं समर्पितं चित्तं मत्प्राणैः सह तत्स्थितम् ।
तद् बद्ध्वा च सपत्नीभ्यः प्रार्थये नाथ नार्पयेः ॥८३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

चलतु चलतु गेहं तत्परित्यज्य कुंजं
व्रज-विपिन-विहारिन् श्रूयतां प्रार्थना मे ।
स्थल-कमल-दलानां स्फोटनादत्र शब्दो
वदति किमपि मंदं सूचयन्नत्र कर्णे ॥८४

वदति कुलवधूः सा नैवकिंचित्कथंचित्
गृहकलहविभीता देवरस्यापिचेष्टाः
नज गृहगतमार्जाराद्विभीताशुकीव
प्रतिदिनमति शुष्का जायते पंजरस्था ॥८५

नभः शशी चन्दनमम्बुजानि
प्रियं विनानीरसमेव सर्वम् ।
समीरणश्चन्दनगंधमिश्रः
प्राणाँस्तुमंदोऽद्यहरीष्यतीह ॥८६

सर्वत्र भीतिः प्रसृत्ताजनेषु
न कोऽपि मार्गे व्रजितुं समर्थः ।
उच्चेषु नूनं कुचपर्वतेषु
कंदर्पदस्योः प्रवलस्य वासः ॥८७

प्रदर्श्य नाभिं त्रिवली प्रदर्शिता
सलज्जया चाथ शिरोऽवगुण्ठितम् ॥
विहस्य दृष्ट्वा ऽथ पार्श्वतः सखे
मनोहरन्ती गजगामिनी गता ॥८८

क्षीणा प्रतिदिनं बाला जायते साति सुन्दरी
कर्पूरवन्नलुप्ता स्यादिति मे वर्ततेभयम् ॥८९

विहस्य तद्दिने दत्तां गुंजामालां त्वयाहृदः ॥
प्राणेभ्योऽपिप्रियां मत्वा कर्पूरमिव रक्षति ॥९०

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कश्चिच्चिनोतिलक्षाणि सहस्त्रं कोटिमेव वा
सर्वदा मम संपत्तिर्यदुनाथः स दुःखहा ॥ ६१

पश्याम्बरे द्वितीयायाः सुधानिधिकलामिमाम्
मन्ये सागरस्य वृक्षे हि कलिकैका विकासते ॥६२

गौरांगी ग्रामबाला सा भाले तिलकमंडिता
चक्षुः प्रहारं कुर्वन्ती स्थिता वीरांगना यथा ॥६३

संगीत वाद्ये सरसे च काव्ये
सुस्नेहवार्तासुरतेः प्रसंगे ।
मग्नायुवानो हि तरन्ति शोक-
मन्ये च वृद्धा इव ये न मग्नाः ॥६४

स्निग्धान् प्रकृत्यारुचिरांश्च कृष्णा
न्छुचीन्सुगंधीन् कुटिलांश्च सौम्यान्
दृष्ट्वा कचान् मे तु मनः प्रसह्य
प्रयाति मार्गं न विचार्य मुग्धम् ॥६५

रतेः प्रदीप्ति न हठात्समर्था
गोप्तुं प्रयत्नैः सखि पश्य मुग्धे ।
तांबूलवर्णे विगतेऽपि दृष्टा
तवाधरे साऽरुणिमा मनोज्ञा ॥६६

ध्रुवं सुरेखा हृदये सुहार—
संघट्टजा नास्ति विराजते या ।
शरैरनंगेन मनः करी ते
प्रताडितो वै स्ववशं विधातुम् ॥६७

आश्चर्यं महदाश्चर्यं न म्लाना स्नेहवल्लरी ।
ज्वालासु विरहस्यापि प्रत्यहं हरितायते ॥ ६८

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दृष्टप्रिया हि दोलायाः गगनादप्सरा इव
पतिता धारितामध्ये सुखं लब्धं प्रियेण तत् ॥९९

त्वद्दन्त दीप्त्या खलुदर्शकानां
चमत्कृतानीव विलोचनानि ।
भवन्ति वाणीं त्यज हास्ययुक्तां
यस्माज्जनःस्युर्मुखकान्ति तृप्ताः ॥१००

जातो द्विजकुले नाथ वससि स्वेच्छया व्रजे ।
सर्वाणि ममकष्टानि हर केशव केशिहन् ॥ १०१

देहप्रदीप्त्या नव यौवनायाः
म्लानेव चामीकरचारुदीप्तिः ।
वार्ता कथं केसरचंपकानां
क्रियेत नूनं तदनादरार्थम् ॥१०२

हैमे सुनक्राकृतिनी ।प्रदीप्ते सुकुंडले कर्णगते मुरारेः
मनोजराज्ये विजयध्वजे द्वे मन्येसुवद्धे हृदयप्रदेशे ॥१०३
निःशंकः कामव्याधोऽयं निहन्ति युवकान् मृगान् ।
भ्रूभंगधनुषा वाणैर्भाले तिलकसंभवैः ॥१०४

मनोज्ञस्तिलको भाले रत्नैर्विद्योतितैः सखे ।
चन्द्र मण्डलमध्यस्थो मार्तण्ड इव राजते ॥ १०५

शाट्यां समुज्ज्वलायां तु चंचले स्वर्णकुण्डले
गंगायाः सलिले प्रातः रविबिंबइवोज्वलो ॥१०६

उक्त्वोक्त्वाहं परिश्रान्ता प्रियो नीतश्चपादयोः
तथापि सरुषी नेत्रे किं फलं वा भविष्यति ॥ १०७

कोपेन चातिकठिनं हि मनः करोमि
नूनं भ्रुवौ सुकुटिले परुषं वचश्च

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

वीक्ष्याननं सुललितं नितरां मुरारे:
नेत्रे ममैव सरसे भवतः सहास्ये ॥१०८

विलोक्य दीप्तिं सुतरां युवत्या—
च्छायेव जाता शशिचन्द्रिकाऽपि ॥
सखे परिब्रूहि च तां विहाय
कोऽन्यां प्रतीक्षेत नरः सुवामाम् ॥१०९

असूनां तुदशा तस्या हरे वक्तुं न शक्यते
ज्वालेव विरहो मृत्युः शुभाशीरिव विद्यते ॥११०

संपत्या इह कार्पण्यं कृपणस्यातिवर्धते ।
यथा यथाहिवर्धेते कठोरौ भवतः कुचौ ॥ १११

यथैव यौवनज्येष्ठे दिवसौ हि पयोधरौ
विवर्धेते तथैवास्याः कटिः क्षीणेवशर्वरी ॥११२

न तत्ताम्बूललौहित्यं कथं रूक्षं निरीक्ष्यते ।
सा कुंडलमणेः कान्तिः कपोले प्रतिविम्बिता ॥ ११३

देहवल्ली तुप्रक्षीणा कथंचित्परिदृश्यते ।
उत्तिष्ठति हरे र्नाम्नि प्रोक्ते दीपशिखेव सा ॥११४

गता निशाखेऽरुणिमा सुरम्या
रुतं। समारब्धमथो शकुन्तैः ।
समागतो नैव च पद्ममाली
लब्धारतिः क्वापि च तेन मन्ये ॥११५

स्वप्नेघनश्याम तनौ मिलित्वा
व्यथा वियोगप्रभवा व्यतीता
परं विनिद्राऽप्यति निर्दया सा
गता सखे क्वापि विनिन्दनीया ॥११६

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

केशाः प्रलंबा मनुजाः कुलीनाः
दृष्टा नमन्तः सततं जगत्याम् ।
कुचा वधूनां पुरुषाश्च नीचा
ऊर्ध्वं समृद्धौ प्रतियान्ति नूनम् ॥११७॥

नेत्राणि पद्मसदृशानिहि कामिनानां
वाचावदन्ति कवयोऽपि निरूपयन्ति ।
संमेलनाद् भवति यद् विरहानलोऽत्र
मन्ये ध्रुवं च कथयाम्युपलानि तानि ॥११८॥

हरे मुरारे मम नाथ नाथे
त्युक्त्वा समुत्तिष्ठति सा विपन्ना ।
श्रान्तास्म्युपायैश्च पुनः प्रयत्नै-
र्ज्वरःस्त्वया वैद्य विमोचनीयः ॥११९॥

रत्नं विनश्यद्रक्षित्वा यशोलोकेष्ववाप्यताम् ।
सुदर्शनेन गोविन्द विषमं नाशयज्वरम् ॥१२०॥

रागिणो मम चित्तस्य गतिर्ज्ञेया न कस्यचित् ।
स्नात्वा स्नात्वा श्यामरंगे जायतेऽतिसमुज्ज्वलः ॥१२१॥

माला दत्ता सपत्नीनां समक्षे तत्प्रियेण या ।
म्लाना जाताऽधुनाऽथापि प्रसन्ना सा प्रभावति ॥१२२॥

लब्धं तया नवस्नेहात् स्वप्रियस्यांगुलीयकम् ।
चुम्बति पश्यति प्रेम्णा धत्ते वक्षःस्थले पुनः ॥१२३॥

कमलनयन तस्या जायते मृत्युशंका
विलसति हि सजीवः केवलं चित्तहंसः ।
विरहजनित-वह्नि ज्वाल माला विभीतः
प्रभवति नहि मृत्युः श्येन रूपो गृहीतुम् ॥१२४॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कृत्वा कृत्वा ह्युपायाँश्च श्रान्ताहं न वशे मम।
तत्वत्स्नेह-प्रेत-ग्रस्तेव नित्यं सा जायते कृशा ॥१२५॥

त्यज मार्गं गृहं यामि कृष्ण किं न विलज्जसे।
जानामि गोरसं नैव गोरसंत्वेव वांछसि ॥१२६॥

असित मधुपवृन्दैर्मालतीपुष्पपुंजै-
र्मृदु लसित तमालानां सुनीले निकुंजे॥
तरणि-तनु-भवायाः शीतले चारुतीरे
विरम किमपि घर्मैः सर्वदेशे प्रतप्ते ॥१२७॥

हसित्वा सरिताधेनुः स्मित्वा च तयार्पिता
धेनुमेलन संयोगान्मनो नयनमेलनन् ॥१२८॥

धीरा सुरत संग्रामे विपरीतरतौ रता
नूपुराणि च मौनानि श्रूयते किंकिणीध्वनिः ॥१२९॥

विपरीतरतिर्भर्त्रा पादस्पर्शैः सुयाचिता।
दीपं निर्वाप्य मौनेन स्मित्वेवोत्तरितं तया ॥१३०॥

क्षुद्रैर्नरैर्हि कार्याणि भवन्ति महतां कथम्।
मृदंगः केन दृष्टो वा वद्धोमूषक चर्मणा ॥१३१॥

नहिस्नेहरसस्तीक्ष्णैर्वचोभिर्नश्यति क्वचित्।
वह्नौ शनैः शनैः पक्वं पायसं मधुरायते ॥१३२॥

एकीभूता स्वर्णजात्यां सा दृष्टुं केन शक्यते।
नैसर्गिक सुगंधेन ज्ञायते केवलं तनोः ॥१३३॥

वार्तां पतिगृहे गन्तुं श्रुत्वा श्रुत्वा सखीगणे
अधः पश्यति नेत्राभ्यां हास्यचिह्नं कपोलयोः ॥१३४॥

विशुष्काः शणकार्पासा उत्खाताश्चेक्षवः प्रिये
हरितं ह्याढकीक्षेत्रं कथं म्लायसि सुन्दरि ॥१३५

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

आदरो माननीयस्तु संभावयितुमागतः ।
दूरययेन पश्येत्सा नांगुलेरंगुलीयकम् ॥१३६॥

व्यर्थं वंचयसे बाले भाले कुंकुम विन्दुना ।
प्रियस्यज्ञायते सर्वँविपरीतरतिस्तव ॥१३७॥

क्षेत्राच्चिनोति कार्पासं पक्वं दृष्ट्वा पुनः पुनः ।
स्वकेशानिव शुभ्रान्सा दीर्घोच्छ्वास समाकुला ॥१३८॥

किञ्चिच्चलित्वा गौरांगी स्थित्वा वीक्ष्य पुनः पुनः ।
हृत्वेव मे मनः पश्य याति चौरीव चञ्चला ॥१३९॥

विरहेणेदृशीजाता वीथीं नीचो जहाति न ।
मृत्युर्मामुपनेत्राभ्यामिच्छन्पश्यन्नपश्यति ॥१४०॥

मालया तिलकैः केशैर्नहि रामः प्रसीदति ।
चलं यदि मनो नृत्यैरलं लक्ष्यं न लप्स्यसे ।।१४१॥

तस्यादेह दशां दृष्टुं सखे वाञ्छसि चेत्तदा ।
स्वयं गत्वा क्षणंस्थित्वा गुप्तं तूष्णीं विलोकय ॥१४२॥

नासिकायां मणिर्नीलस्तस्या विद्योतते वहु ।
मन्ये चंपकपुष्पस्थो भृंगो पिवति तद्रसम् ॥१४३॥

किंचित्कृत्वा मिषाद्द्वाराद्पश्यन्तीमां विहस्य सा ।
आगता तक्रमानेतुं दत्वा स्नेह-रसं गता ॥१४४॥

हयेनवायुवेगेन क्षणे नात्रागतोऽप्यहम् ।
मन्ये क्रोशसहस्राणि मार्गमासीद् गृहस्य ते ॥१४५॥

पौषमासे शुभे प्रातः प्राणनाथो गमिष्यति ।
इत्यारब्धस्तया रागो मल्लारो वृष्टि साधकः ॥१४६॥

यथाहं निर्गता गेहाद् विहस्येवागतः प्रियः ।
दृक्खञ्जने गृहीत्वामे गतो मंजुलयादृशा ॥१४७॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विरहाच्च वरं मृत्युरित्येतन्निश्चितं मतम् ॥
विरहे तु द्वयोर्दुःखं मृत्यौ चैकस्य शाम्यति ॥१

प्रियं दृष्ट्वाऽपि तूष्णीं सा स्थिता परिजनैः सह ।
नेत्राभ्यांचहसित्वेव हृदये स्वकरं दधौ ॥१४६॥

व्रजे नु प्रसृतावह्निर्नजाने किं भविष्यति ।
नेत्रमार्गात्तु चित्तेऽग्निर्याति मार्गे गतिः कथम् ॥१

दीनः प्रतिगृहं याति जनान् सर्वांश्च याचते ॥
लघुं महान्तं जानाति लोभोपनेत्रसज्जितः ॥१५१

यत्र क्रीडारता याति चञ्चला जलमध्यतः ।
तत्र तत्र जलं नद्याः सत्वरं केसरायते ॥१

नायकेन नवोढाया दृशि वारि निपातितम् ।
नेत्राणि रक्तवर्णानि ह्यन्यासामभवँस्तदा ॥१५३॥

किं कृतं तव चक्षुर्भ्यामस्वस्थो वर्तते हरिः ।
क्वचिद्वंशी क्वचिन्माला, मुकुटं चाम्बरं क्वचित् ॥१

राधिका हरिवेषेण राधावेषेण माधवः ।
विपरीतरतेः सौख्यं प्राप्तवन्तौ निसर्गतः ॥१५५॥

निर्गुणोऽपि गुणीवाऽपि मिलनाञ्जयसिहतः ।
सद्योभूमि धनंमुक्तामणींश्चाप्नोति भाग्यवान् ॥१

किं करोमित्विमेनेत्रे चञ्चलेऽप्ययशोयशः ।
न विचार्य घनश्यामं लोलुपावनुगच्छतः ॥१५७॥

इमे विलोचने लोभादभ्यस्त इव तिष्ठतः ।
दृष्ट्वाऽपि रूप सौन्दर्यमतृप्ते हास्यमिच्छतः ॥

बलिवामनयोर्वार्तां ज्ञात्वा कस्त्वयि विश्वसेत् ।
स्पृष्ट्वा ममांगुलिं दीनः पाणिमेव जिघृक्षसि ॥१५९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

श्रान्तं मनः शरीरंच नेत्रे नैव वशे मम ।
भूयो भूयो मयाश्वस्ते मन्येते नहि मे मतम् ।।१६०।।

कृष्णस्य श्याममूर्तेर्हि वर्ततेगतिरद्भुता ।।
चित्तांतःस्थाऽपि सानित्यं संसारे प्रतिबिंबिता ।।१६१।।

अधस्ताद् वटवृक्षस्य चंचलो मिलितोनटः
तत्किरीटस्य कान्तिश्च रुणद्धि पथिकान् जनान् ।।१६२।।

पतिविरहेऽस्या देहो रूपं वासश्च मलिनानि ।
आगमने च सुकान्तिर्दृष्टाऽनुपमा मुखे चास्याः ।।१६३।।

स्नेहरागांकितांवाला प्राप्य स्वप्रियपत्रिकां ।
भूयोदधाति हृद्देशे मत्वा विरह कर्तरीम् ।।१६४।।

दिनेभ्यः एव दृष्टौ तावुरोजौ किंचिदेवहि ।
अन्यथा सर्वथा वाल्यं चापल्यं चैवदृश्यते ।।१६५।।

अश्रूणि नेत्रयोर्वीक्ष्य प्रवासो स्थगितो ध्रुवम् ।
मंदस्मितेन सोत्कण्ठं वक्षस्यारोपिताहि| सा ।।१६६।।

जयसिंह द्युतिर्दीप्ता भाति प्रासाद दर्पणे ।
मन्ये कंदर्प सेनैव जगज्जेतुं सुसज्जिता ।।१६७।।

अक्षिकोटयोः कथं वाले लौहित्यमिव दृश्यते ।
श्याम त्वल्लोचनच्छाया राजते नेत्रयोमम ।।१६८।।

रात्रिजागरणाज्जाते नेत्रे कोकनदच्छवी ।
प्रियाप्रेमानुरागेण मन्ये संरञ्जिते त्विमे ।।१६९।।

आच्छाद्य वंस्थितोऽत्यर्थमष्टौ यामानि तां शठः ।
वामः पीडयतिव्यर्थं वामां कामो दुराग्रही ।।१७०

पौषमासे दिनानां वैज्ञायेतेन गमामगौ ।
गृहजामातृवत्तेषां तेजो मानं च ह्रीयते ।।१७१।।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

प्राणप्रियो मे स गतः प्रवासे सहैव सर्वाणि सुखानि नीत्वा ।
ग्रीष्मस्यदीर्घाणि दिनानि दीर्घा निशाश्च शीतस्य मया वसन्ति ॥१७

कथं प्रोञ्छसिबा लेत्वं नैवोष्ठे श्वेतमृत्तिका ।
एषा नासास्थ मुक्तायाः प्रभाऽत्यन्तं प्रकाशते ॥१७३॥

प्रियस्य दृष्टिः प्रबला मदीयं
सुरक्षितं चित्तधनं न चास्ति ।
दिनेऽपि या चोरयतीहसर्वं
मज्जागृतौ साति विचित्र चौरी ॥१७४

वर्षासु फुल्लन् नवमल्लिकानां
स्पर्शः सुगंधेर्विरहातुरायाः ।
कृत्वा न शैत्यं हृदयेऽतिदाहं
करोति तस्या विपरीतमेतत् ॥१७५॥

द्वाभ्यः समुत्थाय गता हि गोपा
आच्छादिता व्योम्नि गवां सुधूलिः
एषा दिनान्ते ह्यभिसारवेला
रम्या वयस्ये चल शून्यवीथ्यां ॥१७६

नियुद्धवीराविव निर्भयेऽत्र
नसंशयस्ते नयने विशङ्के ।
जनेषु को वारयितुं समर्थः
लक्षेषु लक्ष्ये खलु ते प्रयातः ॥१७७॥

सुचंचलं चित्त तुरंगमं यद्
उच्चाल्य चोच्चाल्य सुकन्दुकेन ॥
स्नेहाङ्गणे तत्प्रतियोगितायाम्
क्रीडा विजेया सखि वा त्वयैषा ॥१७

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पुनः पुनः सा नवयौवनेन
मत्ता पुनः पश्यति मां विहस्य ।
प्रजल्पति स्वस्य सखीभिरेवम्
आलिङ्गतीवातिचला सुदृष्ट्या ॥१७९॥

न दृश्यते चन्दन विन्दुरस्या
गौरानने भालगतोऽपिशुभ्रः ।
यथा यथाऽरुण्यमभून्मदेन
तथा तथाऽसौ स्फुटतां प्रयाति ॥१८०॥

काचेन सदृशोज्ञातः संसारो निर्णयान्मया ।
यत्राऽसंख्येपुरूपेषु भायेशः प्रतिविंवितः ॥१८१॥

सौन्दर्य सिंधुं व्रजराजरत्नं
श्यामं ह्यपश्यं सखि यत्र यत्र
गते च तस्मिंश्छृणु तत्र तत्र
दृष्टिः स्थिरा मे भवतिक्षणाय ॥१८२॥

प्रियतम हृदि लग्ना जाग्रती रात्रिकाले
सुरत रस निमग्ना मन्य आसीत्प्रमोदात् ।
प्रतिपदमति मुग्धा ज्ञापयन्तीव हर्षं
प्रचलति मदमत्ता सुन्दरी साभिमाना ॥१८३॥

वद कुरु शपथान् वा सत्यवादिन्न गोप्यं
भवति हि तव चौर्यं सर्वथा स्पष्टमेव ।
अतिशय चपले त्वल्लोचने गुप्तदूत
इव तु कथयतो मां सापराधोऽसि नूनम् ॥१८४॥

सुरतं हि कथं गोप्यमधस्तात्ते विलोचने ।
गुणानां तव सर्वेषां घोषणां कुरुतो ध्रुवम् ॥१८५॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नवतर बहुसूक्ष्माद् वस्त्रमध्याद् विभाति
नव-विकसित - नीलेन्दीवर - श्याम-गात्रे ।
कररुहकृतरेखा प्रेमिकाया नवाया
मरकत मणिपात्रे चन्द्रलेखेव नूनम् ॥१८६॥

श्रुत्वा सपत्न्याः सदनं न गत्वा
गतोऽपरायाः सविधे प्रियायाः
शान्तिर्विषादश्च रसश्च रोषो
भावा हि तस्या युगपद् प्रवृत्ताः ॥१८७॥

विशुभ्रशाटयां नवचोलवस्त्रे
स्थूलावुरोजौ परिदीव्यतः स्म ।
कवि प्रयुक्तेषु यथासुवर्णे
ष्वर्थ स्वयं प्रस्फुटितोऽस्ति काव्ये ॥१८८॥

नवांगकांतिर्वसनैर्मिलित्वा
न शक्यते वर्णयितुं वचोभिः ॥
अस्यास्त्वहो चौलपटोऽपिलुप्तः
स्फुटावुरोजौ भवतः सुदीप्तौ ॥१८९॥

अंगेषु दीप्तिर्नवयौवनस्य
विकासतेऽस्या इव हेमजातिः ।
सा कंचुकीं यहि कुसुंभरागां
विभर्ति देहे द्विविधाङ्ग शोभा ॥१९०॥

प्रायशो न जनैर्लभ्यं महत्वं सुगुणैर्विना ।
भूषणेभ्यो न युज्येत धत्तूरः कनकाह्वयः ॥१९१॥

उक्तं ध्रुवं शतगुणं कनकान्मदस्य
संवर्धनाय कनकं ह्यधिकं जगत्याम् ।
एकं नरस्तु मदवान् किल भक्षयित्वा
लब्ध्वैवचैकपरं भवति प्रमत्तः ॥१९२॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

रज्जुस्तुमध्ये किल दृष्टिरूपा
द्वाम्यांतदाट्टालिकयोर्निवद्धा ।
नटाविवद्वावकुतोभयौ तौ
प्रधावतो न स्खलितौ कथंचित् ॥१९३।

आरोहत्यवरोहत्यश्रान्ताट्टालिकां भूयः ।
नटचक्रिकेववाला भ्रमति पतिप्रेमसूत्रवद्धेव ॥१९४॥

मुरारेः रूपलोभेन नेत्राभ्यां वंचनेच्छया
व्यापारेऽहं तुविक्रीता तूष्णीं मत्संमतिं विना ॥१९५॥

शृणु नवयुवती सा चञ्चला चारुनेत्री
ललित मसृणदेहा कोमला श्यामलाङ्गी ।
मधुर चपलगत्या मोहयित्वा स्मितेन
विषधरकुल-कन्येवादशन्मां प्रसह्य ॥१९६॥

केनोक्तं त्वद्रसस्नातः सोऽन्यस्या वशभागतः
मृदु द्राक्षारसंपीत्वा निम्बार्कं कोऽभिवांछति ॥१९७॥

सूक्ष्मं दुकूलं मुखमण्डलेऽस्या
नेत्रे द्वयोः संमिलिते तथापि ।
वाधां न वीरा गणयन्ति युद्धे
रण-स्थले सैन्यकृतां कथंचित् ॥१९८॥

किंजल्क-तत्सखि केसरस्य
पुष्पोद्भवं यत्पतितं हि सद्यः ।
वृथा प्रियं किं हि तिरस्करोषि
नखक्षतं नैव कलेवरेऽस्य ॥१९९॥

स्पर्शमात्राद्धि निज प्रियस्य
विज्ञाय हस्तौ चपलौ भुजाभ्याम्
कुरंगनेत्र्यक्षिनिमीलनेतं
शीघ्रं परावृत्य समालिलिंग ॥२००॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विहाय तीर्थान्यखिलानिभक्त्या
श्रीराधिकाश्यामशरीर कान्तिम् ।
सेवस्व यत्रव्रजकेलिकुञ्जे
फलं प्रयागस्य पदे पदेऽस्ति ।।२०१।।

दृष्ट्वा न मां सा वचनं च किंचिद्
उक्त्वा सुमंदं चलिता जनेषु .
प्रतिक्षणं तद् धृदये मदीये
प्रवाधते शूलमिवातितीक्ष्णम् ।।२०२।।

दौर्वल्यमद्यापि वियोगजातं काये तदंगेषु न पूर्वकान्तिः ।
त्वया कथं सागमनस्यवार्ता प्रवर्तिता त्वं हि विनिर्दयोऽसि ।।२०३।।

प्रियेण हस्तग्रथिता निधत्ता
हठात्तु माला वकुलस्य कंठे ।
अतस्त्विदानीं मुख कान्तिरस्या
विद्योतते वै द्विगुणं प्रवृद्धा ।।२०४।।

संकोच एकत्र कुलस्य नूनं
तस्या नवं प्रेम तथैकतोऽस्ति ।।
सा व्याकुलाऽसीदुभयत्र कृष्टा
बद्धा शिशूनां लघृ चक्रिकेव ।।२०५।।

सखे क्षणं तिष्ठति सात्र वाला
क्षणेन चान्यत्र च याति शीघ्रम् ।
प्राप्नोति कुत्रापि सुखं न किञ्चित्
सुचक्रिकेव भ्रमितेव दृष्टा ।।२०६।।

सुनील वासांसि निधाय वाले
रात्र्यंधकारे व्रजसीति सत्यम् ।।
कलेवरं दीप शिखा सदृक्षं
मुग्धे निगूहिष्यसि कुत्र चैनम् ।।२०७।।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

यदा मनो मे पतितं हि गुल्फे
सुचूर्णितं नूपुरमध्य एव
तथापि धैर्याच्चलितं न धृष्टं
शस्त्रै नं वीरा विचलन्ति वीराः ॥२०८॥

मणिर्हि तस्याश्चरणे प्रदीप्त—
स्त्वंगुष्ठमध्ये जटितो विभाति
ताटंककान्त्या विजितो ही मन्ये
भानुर्विनीतः पतितस्तदंघ्र्योः ॥२०९॥

ऊरुद्वयं पुष्टतरं नु तस्याः
कन्दर्पधात्रा रचितं सुकान्त्या ।
क्रीडारतेभ्यः सुखदं युवभ्यः
दुःखप्रदं तत्तु सदा कदल्यै ॥२१०॥

अन्यानुरक्तं स्वपतिं विलोक्य
स्वप्नेऽपि मुग्धा विरसा बभूव ।
आसीच्च पर्यंकतटे शयाना
भ्रूनेत्रचित्तेषु रूपं दधाना ॥२११॥

श्रुत्वा ध्वनिं ते नवनूपुराणां
हृतः सतृष्णस्त्वयि जात एवम्
श्रोष्यत्यसौ चेन्मधुरं वचस्ते
मुखात्तदा किं भविता न जाने ॥२१२॥

कृते प्रयत्नेऽपि सहस्रवारं
ससाहसे वापि सहस्रवारम् ।
सौन्दर्यसिन्धुं न कलेवरस्य
तर्तुं समर्थे मम लोचनेऽस्याः ॥२१३॥

रदच्छदं कथंबाले स्वांचलेन निगूहसि ।
अहो गौराननें चैतद् राजतेऽतीव सुन्दरम् ॥२१४॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

गर्जनांरुक्मिणीश्रुत्वा हरेरिव हरिप्रिया ।
सैन्यरुद्धापि वीक्ष्यैतान् व्याहसद् व्यंग्यपूर्वकम् ॥२१५॥

बभूव बाला तव रूक्षदृष्टि–
घर्मेणशुष्का ललितालतेव ।
कृत्वा हरे प्रेमरस प्रसेकं
विधेहि चैतां हरितां प्रफुल्लाम् ॥२१६॥

विरहव्याकुलां वीक्ष्य शीतलां गंधिमज्जलम् ।
सख्यस्तदंगे सिञ्चन्ति मध्यएव विशुष्यति ॥२१७॥

इत्थं हि सौन्दर्यरसाभितृप्ता
निशंकभावेन सदाप्रमत्ता ।
ब्रूते कठोरं मृदु वा यथेच्छं
न क्षीयतेऽस्यास्तुमदः क्षणाय ॥२१८॥

पुनः पुनः पृच्छति सा सखीं स्वाम्
अये किमुक्तं हरिणा तवाग्रे ॥
कुतः सदृष्टोऽथ करोति किं वा
वार्ता ममैषा च कथं प्रवृत्ता ॥२१९॥

तनुप्रदेशे परिवर्तनानि
करोति तद् यौवनशासकोऽयम् ।
क्वचित्समृद्धिः परिवर्धमाना
क्षीणाक्वचिद्वा सखि दृश्यतेऽस्याः ॥२२०॥

अये कृष्णस्वामिन् कुरु निजमनस्तादृशमिव
यथातूद्धारार्थंपतितमनुजानां त्वमकरोः ।
प्रतिज्ञातं पूर्वं तदनुसरमायाधव विभो
गुणानां दोषाणां न कुरु गणनां मे नरहरे ॥२२१॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

स्ववामनेत्रस्फुरणे मृगाक्षी
ह्यनागते प्राणसमे प्रियेऽपि ॥
रोमांचितोत्साहयुता स्वचित्ते
दुकूलमावर्तयति प्रमुग्धा ॥२२२॥

द्वारे परिजन मिलने घटिका नीता प्रियेण वार्तायाम् ।
नूनं सा तु विधातुर्घटिकेवाभूत्प्रतीक्षायामु ॥२२३॥

हरिणा वसनाहरणे प्रोक्तं तरणिनमस्कुरुत गोप्यः ।
निशम्यनयने सरुषेऽपि जाते सहास्य इव तासाम् ॥२२४॥

कथंजनास्तं सखिशीतरश्मिं
वदन्तिमुग्धा इव सर्व एव ।
तथास्मि वाहं विरहेण नूनं
विलोक्य तापो हृदिवर्धते मे ॥२२५॥

वीरेण राज्ञासिधरेण सेना
विलोकिता सर्वगताविशाला ।
मत्वा ध्रुवं मंगलकालमस्या--
भवन्मुखं मंगल खेट तुल्यम् ॥२२६॥

शान्तावद्विग्नतायां वा स्वप्नेजागरणे रसे ।
निर्गच्छतु न मच्चित्ताद् धरिप्रेमस्मृतिःसदा ॥२२७॥

नरः कुसंगाद् विकृतो न बुद्धिं
प्राप्नोति सत्संगगतोऽपि काश्चित् ॥
धृता हि कर्पूरपुटेषुहिंगु--
र्भवेत्सु गंधिर्नयुगैः सहस्रैः ॥२२८॥

किमात्मश्लाघया कृष्ण हस्तौ तस्या मनोहरौ ।
अवलोक्य मनोहस्ते तवचेत्त्वं महांस्तदा ॥२२९॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सत्यं पक्ष्म कपाटाभ्यामश्रु शृंखलयादृढ़म् ।
आस्ते प्रियस्तया बद्धः सुन्दर्या चक्षुषोर्ध्रुवम् ॥२३०॥

शरद्राकाशशी पूर्णं उदितश्चेतयसे न किम् ।
मन्ये कामक्षितीशस्य राजतेछत्रमाततम् ॥२३१

प्रथमं यत्रस्खलिते नयने तत्रैवचेच्छ्रुतः स्खलितुम् ।
नान्यं दृष्टुं वाञ्छा दृष्ट्वा तस्याननं चारु ॥२३२॥

मत्वा प्रसुप्तां मनसाऽतिखिन्नः सुप्तः समीपे दयितः प्रियायाः ।
आलिंगय तं सा हृदयेन गाढ़ं स्वप्नस्थितेवास निमील्य नेत्रे ॥२३३॥

न चन्द्रिकेयं विततोंधकारो
लोकेषु सर्वेषु न संशयोऽत्र ।
चन्द्रोदये केवलमस्य वर्णः
श्वेतायतेऽत्यन्तभयेन नूनम् ॥२३४॥

यथा यथा वित्तनाशः संतोषोऽपि तथा तथा ।
स चेद् विपुलसंपत्तौ क्षणान्मोक्षस्तदा ध्रुवम् ॥२३५॥

रत्नानिदेहे च विभूषणानि ह्यलक्तकं वा नयनाञ्जनं च ।
आसन्स्वभावेन धृतानि नास्या शरीर सौन्दर्य विवर्धनाय ॥२३६॥

उरोजयोरुच्चपदेस्थितासा माला सुगुञ्जारचिता हि तावद् ।
विमोहयेद्ग्राम्य जनांश्च सर्वान् त्यवता न यावद्धितया सुदूरम् ॥२३७॥

श्रीराधिका माधवयोस्तु जाति-
रायुर्भनश्चैव समानि नित्यम् ।
वहूनितद्रूप विलोकनार्थ
मिष्टानि वै नेत्र युगानि तत्र ॥२३८॥

स्वांबुद्धिशीलां मनुषे सदैव
तस्मान्न मे त्वं वचनं शृणोषि ।
स्नेहेन नान्यस्य करे प्रसह्य
युक्तं ससि , प्राण समर्पणं ते ॥२३९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अंगानि नूनं शिथिलानि सन्ति
नवैव रेखा लसिता नखानाम्
न संमुखे ते नयने सलज्जे
किं वचनैर्वा शपथैश्च किं वा ॥२४०॥

शृणुष्व हे कृष्ण हरे मुरारे
सहस्रशस्ते विनयं करोमि ॥
यथा कथंचिच्छरणं तवैव
द्वारेस्थितस्त्वां मनसाभजेयम् ॥२४१॥

भ्रुवौ समुन्नम्यं कुचौ विवृत्य
मुखंपरावर्त्य पुनःपुनर्याम् ।
विलोक्य दृष्टौ विनिपात्य दृष्टि
गता गृहान्तः कठिनं कथंचित् ॥२४२॥

चन्द्रानना सा सरसा विहस्य
विहस्य वाक्यानि तथा ब्रवीति ।
नेत्रेऽरुणे हृद्गत गूढभावं
मानस्य सर्वं कुरुतः स्फुटं च ॥२४३॥

मध्याह्न वेलासु निदाघ काले
प्रतीयते यत्र च माघ रात्रिः ।
तत्रैव चोशीर कुटीषु वाला
वियोगदुःखात्पचतीव खिन्ना ॥२४४॥

अस्या नवाया दधिमन्थ कर्म्याः
पश्याद्य ध्यानेन दशां विचित्राम् ।
भाण्डोऽपितस्याः सविधेऽस्तिघ्नौ
मथ्नाति मंथेन जलस्यभाण्डे ॥२४५॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

प्रताड़िता सा कुसुमैर्यदंगे
प्रफुल्लितं तन्नितरां तदंगम् ।
कुर्वन्ति तत्रौषधिलेपनानि
सख्यः प्रमुग्धा हसतीव सा च ॥२४६॥

कटाक्षखड्गं च सुपक्ष्म वर्मं
धृत्वा सुखं लोचन सैनिकौ द्वौ ।
प्रधावतो वीरभटा विवेह
घ्नतः सहस्राण्यतिसावधानौ ॥२४७॥

प्रसून हारं हृदये दधाना
रम्यं च तिलकं शशि शुभ्र भाले ।
स्वक्षेत्ररक्षा सुनियन्त्रताऽपि
प्राणाञ्जनानां हरति स्तनाभ्याम् ॥२४८॥

मुरली ध्वन्यातिरिक्तं श्रोतुं कृतशपथेव नैच्छति किंचित् ।
धृत कर्णातुवने सा तिष्ठत्यहर्निशं समुत्का ॥२४९

कुरु कपटं हि यथेष्टं लप्स्यसे स्वतंत्रतां न मत्तस्त्वम्
यद्यस्मि सापराधा दधातु मां नेत्रयोर्बद्धाम् ॥२५०॥

रसिक हृदय शतान्यपि, भूधर दीर्घाणि यत्र मग्नानि ।
तं प्रेमाब्धिं गर्तमिव मन्यन्ते मनुजपशवः ॥२५१

सा नवबाला दृष्ट्वोन्नतौ निजपयोधरौ दृढौ नितराम ।
हारेषु दत्तचित्तेव पश्यति पुनः पुनस्तत्र ॥२५२॥

अंधकारावृते मार्गे संकीर्णे च तयोरभूत् ।
अकस्मादेवसंघट्टः स्पर्शाद् ज्ञानं परस्परम् ॥२५

संप्रेषिता प्रियतमागमनस्व वार्ता
यह्र्येव तेन मनसोऽतिप्रिया हि तस्याः ।
सा यत्र तत्र सखि धावति संप्रफुल्यमा
सर्वांगिणो नहि सुखं हृदये मिमीते ॥२५४॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

स्थल कमलदलानां यत्वया तद्दिनेषु
रससुखमनुभूतं तानि यातान्यहानि ।
नव किसलयहीनाः शुष्कशाखा इदानीं
मधुप शृणु तदीया कंटका एव तीक्ष्णाः ॥२५५॥

पुनःपुनर्मे परिवर्जिताऽसि
नास्मिँस्त्वयैवं शयनीयमालि ।
नवप्रसूनैर्न भवेत्त्वदीये
क्षतं गभीरं नव कोमलाङ्गे ॥२५६॥

श्येनस्यदृष्टिरिव दृष्टिरतीवनम्रा
नीचैर्विपश्यति शनैः सहसा तथोर्ध्वम् ।
नम्रं पुनर्झटितिवा निपुणंनिरीक्ष्य
गृह्णाति निर्दयतया च मनोविहंगम् ॥२५७॥

उदितं तरणिं दृष्ट्वा सुषमां पश्यति निरन्तरं चक्रः ।
अतिशयमुदितश्चित्ते दृष्टिं तत्रैव निदधाति ॥२५८॥
वध्वाः पाणिग्रहणे रोमांचा द्वयोः स्वेदसलिलंच ।
तेन जलेन सहैव हृदयं च समर्पितं द्वाभ्याम् ॥२५९॥

तस्या वशे तेन सुदक्षिणेन
ह्यन्याश्चबामा खलु विस्मृतास्ताः ।
दिनं कठोरं विरहेण यस्य
वर्षाणि तत्र व्यतियान्ति यासाम् ॥२६०॥

अन्येच पापा यदि तारितास्ते
कथं त्वयाहं नहि तारणीयः ।
तोषोऽथवा ते यदि वंधनेन
कार्यस्त्वयाऽसौ स्वगुणैः सुवंधः ॥२६१॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

गेहं यद्यपि निकषा मिलनं कठिनं व्याकुलंचमनस्तस्याम् ।
श्वासान् भित्तेर्मध्यात् तस्याःश्रुत्वा स्फुटति हृदयम् ॥२६२॥

छटां जालमध्याच्छरीरस्य तस्याः
स दृष्ट्वा तदा तां हि जागर्ति रात्रौ ।
गता तस्य निद्रा स आस्ते गवाक्षे
सदा दन्तदृष्टिर्हि सर्वं विहाय ॥२६३॥

अघं परस्त्रीगमने श्रुत्वा तत्परकीयां पुराणेऽथ ।
विहसति मिश्रं दृष्ट्वा सोऽपि कथंचित्स्मितं ह्यरुणात् ॥२६४॥

स्नेहेन संकोचवशेन वाष्प--
रोमाञ्च - मोदस्मितकम्पभावैः ।
हस्तेन ताम्बूलमदत्त किंवा
प्राणान्स्वपाणौ नयति स्म बाला ॥२६५॥

देहस्य तापः शिशिरे प्रयत्नैः
शीतोपचारैरपनीत एव ।
ग्रीष्मे निवासो ह्युपवेशम तस्याः
क्लिष्टो जनानामभवच्छुणुध्व ॥२६६॥

नेत्रयोरंजनं कृष्णं ताम्बूलं नित्यमोष्ठयोः ।
शोभते समयोः संगो वदन्तीत्थं जना इह ॥२६७

तिष्ठात्र पश्याम्यहमेव चन्द्र--
मट्टालिकायां नहि गच्छ बाले ।
दृष्टुं गतां त्वां सखि येन लोकाः
मत्वा सुधांशुं नहि दद्युरर्घ्यम् ॥२६८॥

आगच्छाधःप्रदत्तोऽर्घो दूरं गच्छन्तु संकटाः
अन्याः स्त्रियोऽपि निर्द्वन्द्वं पश्येयुः शशिनंत्विमम् ॥२६९॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

चिवुके तिल-लेखनतो मुखकान्तिर्द्विगुणिता तस्या ।
मन्ये मधुपः कृष्णः स्थलकमले भाति मधुतृप्तः ॥२७०॥

गौराननने सुबिंदुः श्वेतः पीतोऽरुणोऽथवा श्यामः ।
शोभतएवनुतस्या रम्ये सर्वं हि रमणीयम् ॥२७१॥

कथनं वृथैव सखि ते मनसि विलज्जास्त्युपालम्भे ।
विहाय पूर्वं स्नेहं पथिक इव स वर्तते नितराम् ॥२७२॥

वदामि न त्वां कुरुनैव मानं
ददामि तुभ्यं शपथं तदर्थम् ।
परं तवेथं सरसा सहास्या
दृष्टिःकथं स्यात्पुरुषा न जाने ॥२७३॥

वामातिथावापतितस्त्विदानीं
किशोर - तारुण्य वयःसुसन्धिः ।
संक्रान्तिकालं हि सुपुण्यमेनं
भाग्याज्जनः पुण्यकृतो लभन्ते ॥२७४॥

यद्यप्यसवो देहे क्षयतिथय इव निवसन्ति ते नित्यम् ।
तस्मान्नहि गणनीयाः सख्यः सन्तोऽप्यसन्तस्ते ॥२७५॥

नागरतागुणगर्वः सर्वोऽपि विखण्डितस्तस्य
ग्रामीणानां ग्रामे हसन्ति करतालिकां दत्वा ॥२७६॥

जलशफरीव हि यस्य घटिकाविरहेण व्याकुला श्रिये ।
धिक्तां प्रीतिं मंदां भवति हि प्रतिक्षणं पीना ॥२७७॥

प्राणान् रक्षति खलु सा तदभावे च तस्य जीवितं कठिनम् ।
ज्ञा वा तद्धि सपत्न्यो लग्नः यत्नैः सुरक्षायाम् ॥२७८॥

वदाधुना किं कथितं प्रियेण
चलेन ते नन्दकिशोरकेण ।
कथंच दर्पेण विशाल दृष्टे
बलेन सर्वान् परूषं ब्रवीषि ॥२७९॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कुंकम चक्षुषि क्षिप्तं क्रीडायां फाल्गुनोत्सवे ।
पीडाऽपि वर्धतेऽत्यर्थं दूरीकर्तुं न शक्यते ॥२८०॥

तापत्रयेणैव पुनः प्रतप्य
विशोधितं मे हृदयं सुवर्णम् ।
आयादितश्चेन्मम कृष्णचन्द्रो
भवेप्रसन्नः करुणार्द्रचित्तः ॥२८१॥

प्रमुग्धोऽसि प्रशंसायां वृथा दृप्यसि मूढधीः ।
मधुहीनप्रसूनेषु मधुपो रंस्यते कथं ॥२८२॥

माघरात्रावार्दवस्त्राः सख्यः स्नेहवशंगताः ।
साहसेन हि गच्छन्ति तत्समीपेऽतिसत्वरम् ॥२८३॥

अंगानि तस्याः सुविभाजितानि
सुशिक्षिताः स्नेहकलाश्च पत्युः ।
रसप्रपूर्णा नटनर्तकीव
जानात्यनन्ता मधुरा गतीः सा ॥ २८४॥

माघमासत्रियामासु प्रवात्युष्णः समीरणः
श्रुत्वा पान्थाद् विना प्रश्नैर्विजज्ञौ जीवति प्रिया ॥२८५॥

निशाऽन्यत्र व्यतीतेति ज्ञात्वान्तःक्रोध संयुता
कान्तं विलज्जितं वीक्ष्य स्वयमेव विलज्जिता ॥ २८६॥

अलक्तकं पादगतं सपत्न्याः विलोक्य जाता सरुषेव किंचित् ।
वीक्ष्यांगुलीस्तस्य सुरंगरक्ता जज्वाल वह्निर्हृदयेऽतितीव्रः ॥२८७॥

श्वश्र्वाःगेहं सपत्नीभ्यः सौभाग्यंच प्रियात्मनः ।
लब्धं नवोढया सर्वं मन्ये स्नेहान्मुखेक्षणे ॥२८८॥

कथं संकुचितो यासि भ्रम सर्वत्र निर्भयः ।
न ते दोषो ध्रुवं चैते सरसे नयने तव ॥२८९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दत्त मनः समादाय पृष्ठं दत्तं त्वयाग्रतः ।
कीदृशो व्यवहारस्ते दृष्टिं चोरयसीव किम् ।।२९०।।

शरन्निशायां रमते रसार्द्रो
गोपीभिरेको रसिकः स रासे ।
वेगेन संचंक्रमणे त्वने
विलोकितस्ताभिरसौ स्वपार्श्वे ।।२९१।।

श्याम स्मृतौ पश्यति सूर्यपुन्या
स्तटेस्थिताश्रूणि विमोचयन्ती ।
सा राधिका तद्विरहेण खिन्ना
क्षारं करोतीव जलं क्षणाय ।।२९२।।

गोपीनामश्रुभिर्मार्गे द्वारे द्वारे गृहे गृहे ।
वहन्ति नद्यो गंभीरा परिपूर्णा जलैरिव ।।२९३ ।

पश्यन्तं तच्चित्रं विलोक्य खलु चित्रितेव सा जाता
न चलति न हसति न वदसि न नमति न च वेपते किंचित् ।।२९४।।

ज्ञात्वाल्पहस्तां कृपणा वधूंस्वां
न्ययोजयतच्छ्वसुरोऽन्नदाने ।
सौन्दर्यलोभेन जनाः समन्ताद्
भिक्षार्थमायान्ति न भिक्षुका ये ।।२९५।।

बाल्यं यान्तं नवोढायाः सपत्न्यो वीक्ष्य चिन्तिताः
मन्ये प्रियतमस्तासां प्रवासे याति सत्वरम् ।।२९६।।

प्राणप्रिया तु हृदये भाले नवेन्दुकलेव नखरेखा ।
हरिहररूपं चैतत्वहो तवैकत्र सन्नद्धम् ।।२९७।।

वक्षसि खलु नखरेखा प्रवास काले प्रियेण या विहिता ।
तांप्रविदीर्य नखेन पुनर्हि नवामिव विदधाति ।।२९८।।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सघनं कुञ्जं गगने निविडं तिमिरं ह्यसिता जलदाश्च
दीपशिखेव तु वाला कथं यास्यति प्रच्छन्नम् ॥२९९॥

अयं पक्षिन् किंचिद् दध मम वचः श्येन हृदये
न ते स्वार्थः कश्चिन् न च भवति पुण्यं तव वहु ।
श्रमंकृत्वा व्यर्थं भवति न फलं किंचिद्परं
खगान्हंसित्वं यत्परवशगतः किं त्यज सखे ॥३००॥

मुकुटं शिरसि च हैमं हस्ते मुरलीं गले च वनमालाम् ।
पीताम्वरं दधानः कश्चिद् वालो वसतु हृदये ॥३०१॥

भ्रकुटी कुटिला चलिता दृष्टिश्चपला चलितं ललितं ते ।
पीताम्बरं च चंचद् सर्वं मे चोरयति चित्तम् ॥३०२॥

संगदोषः स्पृशत्येव सर्वान् सत्यमिदं वचः: ।
भ्रुवोः कुटिलयोः संगाद् दृष्टिः कुटिलतां गता ॥३०३॥

गौरानने रत्नयुता सुशाटी
सौन्दर्यमस्याः परिवर्धयन्ती ।
तारापथे शारदचंद्रदीप्ति
रिवेह विद्युल्लसिता विभाति ॥३९४॥

तस्या गौरं वदनं मधुरा दृष्टिः स्मितं च मधुरं तत् ।
सख्या गले च मिलनं जनयति हृदये तु पीडां मे ॥३०५॥

कुरु गर्वं निःशंकं नासाभूषण मुक्ताफलयोस्त्वम् ॥
धृत्वभाति सुनासा दृष्टि जगतो ग्रतातिच हसतीव ॥३०६॥

हरिछविवारिणि मग्ना मम दृङ् न वियुज्यते किंचित्
जलघटिकेव पुनः सा प्रतरति मज्जति भरति वहति सततम् ॥३०७॥

कन्दर्पबाणैः खलु सा मृतेव
प्रबाधसे किं सखि तां वृथैव ॥
कथं पुनः सिंचसिगंधिवारि
न ज्वालय प्रज्वलितां स्वयं ताम् ॥३०८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

भेदोपाया: कृता: सर्वे सन्धेराशा न दृश्यते ।
हठदुर्गस्त्वया जेयो गत्वा गुप्तपथा स्वयम् ॥३०९॥

व्रजराजं विलोक्यैव मानस्तस्या गतः क्वचिन् ।
लज्जां निजाभिमानस्य क्षणमात्रं हृदि स्थिता ॥३१०॥

दृष्ट्वैव दुर्जनानभ्रान् नवान् कोऽपि न विश्वसेत् ।
प्राणान् हरन्ति ते काले कंटका इव पादगाः ॥३११॥

गुञ्जा माला गले गोप्यो गोपालस्य सुशोभते ।
पीता दावानलज्वाला मन्ये भाति तनोर्बहिः ॥३१२॥

समये प्राप्य सौभाग्यं कुरु गर्वं वृथा नहि ।
यासीज् ज्येष्ठे प्रिया छाया माघमासे न रोचते ॥३१३॥

स्निग्धे विलोचने वीक्ष्य जातः श्रान्तइव प्रियः
विहस्योत्थाय कृत्वा च हृदि रूक्षं वचस्त्यज ॥३१४॥

सुसज्जिताः पर्वणि तत्सपत्न्य
आभूषणैःसद् वसनैर्नवैश्च ।
एषा च चीरैरपि शोभमाना
म्लानानि तासां कुरुते मुखानि ॥३१५॥

दुर्गं तुरगा अलका भ्रकुटी दृष्टिर्धनुश्च संगीतम् ।
एते भान्ति न सरलाः कुटिलाः सदैव रोचन्ते ॥३१६॥
अत्रागच्छति गच्छति दूरं तन्वी किमपिहि सोच्छ्वासा ।
यथाहि दोलारूढा मनसि विरहिता पुनः पत्या ।३१७॥

समो न सौन्दर्यमदेन कश्चिल्
लोकेऽत्र तीक्ष्णोहि मदः कुतोऽपि :
न क्षीयतेऽसौ न भयान्न कालात्
न निद्रया वा नहि चान्यथा वा ॥३१८

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

रति प्रस्तावे प्रथमं तिर्यक्र पश्यत्युपेक्षले किंचित्
विलज्जते तत्पश्चात् क्रुध्यति किंचिद् धसति तन्वी ॥३१६॥

आकर्षतीव मां दृष्ट्या गृहान्तः सालसाऽगाता
मृगाक्षी सा पुनः पश्येदिति चात्र ममाक्षिणी ॥३२०॥

नराणां यन्त्रनीराणां गतिसाम्यं समीक्ष्यते
यावन्नीचैःप्रयान्त्येते तावदुच्चैर्भवन्ति ते ॥३२१॥

कथं हि भारं सखिभूषणानां
वहेत्सुतन्वी सुकुमारदेहा ।
सौन्दर्यभाराच्चरणौ हि तस्याः
समेऽपिमार्गे न समौ प्रयातः ॥३२२॥

वदने मधुरं वचनं स्निग्धादृष्टिः भ्रकुटी सरलेऽस्याः ।
किमर्थमादरभावः प्रतिक्षणं संशयोऽस्माकम् ॥३२३॥

नहि नहि जल्पतिभूयः भ्रुवौ सहास्य इव ननु तस्याः ।
एवं नहीति कथनं तद्धास्यं केवलंमन्ये ॥३२४॥

स्नेहनगर्यामस्यां स्थित्वा गन्तुं न कोऽपिशक्नोति
ताडितोऽपिह ताढ्यते ताडयितात्र प्रसन्नोऽतिथ ॥३२५॥

विधुरिववदनं तच्छोभते कंचुकी सा
गगनमिव सुनीला मौक्तिकैस्तारकाभिः ।
विलसति च निशेव भ्राजमाना तु बाला
शिथिलयति शरीरं स्नेहनिद्रांददाना ॥३२६॥

बिंदुना वर्धते संख्या नूनं दशगुणाऽधिका ॥
अस्यास्त्वगणितं जातं सौन्दर्यं भालबिन्दुना ॥३२७॥

अधश्च किंचिद् दग्धमुपरि च कज्जलजलेन मलिनं तत् ।
पठत्यलिखितं पत्रं ज़ानातिप्रियाविरहवृत्तान्तम् ॥३२८॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दृष्टं शरीरं विरहेण शुष्कं
स्नेहश्च नूनं हरितायतेऽद्य ।
वर्षाजले शुष्यति यज्जवासः
यवाङ्कुरो रोहति हर्षितश्च ॥३२९॥

स्वर्ण चम्पक चार्वंगी सा दृष्टुं स्वर्ण चम्पकान् ।
गता धवलवस्त्राणि कान्त्या हैमानि कुर्वती ॥३३०॥

वर्धते हि मनः पद्म प्रवृद्धे क्तिवारिणि ।
तस्मिंश्च क्षयति क्षीणे ततः शुष्यति मूलतः ॥३३१॥

सफलं नात्र चातुर्यं प्रिय क्रोधं न कारय ।
हृदये नखरेखैषा कथं वञ्चयसे हि माम् ॥३३२॥

तस्यादेहे सुवर्णेच न भेदो दृश्यते मनाक् ।
भूषणानि करस्पर्शाद् ज्ञायन्ते केवलं गृहे ॥३३३॥

अंगरागेण सुन्दर्याः सौन्दर्यं मलिनायते ।
उच्छ्वासेन यथादर्शः स्वच्छोप्यस्वच्छतां गतः ॥३३४॥

भूषणानि सुवर्णस्य न त्वं धारय सुन्दरि ।
त्वद्देहे तानि दृश्यन्ते विन्दवों दर्पणेयथा ॥३३५॥

इंगितानीह जायन्ते स्त्रीषु सर्वत्र सर्वशः
तयोर्नेत्रं च तद्भावं तथापि त्यजतो नहि ॥३३६॥

कुपिताया अपि सविधे रसिक सरसश्च सुखानुभूतिश्च ।
कठिनायामपि पूर्णमिक्षोर्ग्रन्थौ हि माधुर्यम् ॥३३७

गौरांग्या नव देहे गौरांगुली नखं ह्यरुणम् ।
अंगुलीयकं च कृष्णं त्रिवेणीव मोक्षदं सद्यः ॥३३८॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

माणिक्यहारो हृदयाऽनुरागो
मन्ये समायाति बहिः प्रियायाः ॥३३८॥
विलोक्य मल्लोचनयोः प्रदाह;
प्रयाति शान्तिं नितरामशेषः ॥३३९॥

सामान्य शुभ्रशाट्यां तद् देहकान्तिरनुत्तमा
मन्ये विभ्राजते दीपज्योतिः सलिलप्रच्छदे ॥३४०॥

मूलप्रकृतौ तस्य कृते यत्नेऽपि नान्तरम् ।
नलयन्त्रे जलं ह्युच्चैर्याति नीचैस्ततः स्वयम् ॥३४१॥

चक्रवाकी माघमासे दिवाकरगभस्तिषु ।
लभते रात्रिसुखं मत्वा सुधांशुं दिवसेऽपितम् ॥३४२॥

तीव्रेऽधिधर्मेऽनलसंनिधौ वा
वासःसु तूलैरपि निर्मितेषु ।
शीतं न दूरीक्रियते कथंचिद्
विनादृढालिङ्गनतः प्रियायाः ॥३४३॥

शीतभयादिव शिशिरे जगति स्थितिं न लब्धवानुष्णः
अतः प्रियायाउच्चैरुरोज दुर्गे गतः शरणम् ॥३४४

उच्छिष्टतां गच्छति तत्समग्रम्
उच्चारितं यद् वचनं मुखेन ।
मन्ये विधात्रैव विचिन्त्य चित्ते
वार्ता विधातुं नयने कृतेऽत्र ॥३४५॥

वशंगतः सपत्न्याः मे पतिः श्रुत्वेति सा वधूः ।
अपश्यल्लज्जया गर्वपूर्णा हास्येन तां सखीम् ॥३४६

सगर्वा कुशलाः क्रूराश्चित्रकारा अनेकशः ॥
सौन्दर्यचित्रणे तस्या असमर्था इव स्थिताः ॥३४७॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सपत्नीषु प्रसिद्धासीत् पूर्वं मायाकरीव या ।
निर्दोषा साभवद् बाले त्वयाकृष्टः प्रियो यदा ॥३४८॥

दृग्वाणौ हि सुतीक्ष्णौ ते पूर्वं दृशि ततोहृदि ।
प्रविश्याथ ततोऽङ्गेषु पीडां जनयतः प्रिये ॥३४९॥

स्वमुखात्पटमुत्क्षिप्य ग्रीवाभंगं विलोक्य च ।
मुष्टयाऽथ कुंकुमं क्षिप्त्वा मुष्टिं हृत्वेव सागता ॥३५०॥

जगैर्गुणीति निर्देशान् निर्गुणो न गुणी भवेत् ।
अर्केति संज्ञया लोके प्रकाशोऽर्कतरोर्नहि ॥३५१॥

कुंकुममुष्टिपातेन लोकलज्जा च रीतयः
गता द्वयोश्चहृद्देशे नेत्रयोश्चैव कुंकुमम् ॥३५२॥

यथा यथा सा नयने नर्तयति विहसति पटमाकर्षति ।
तथा तथा सउदारोऽप्युपहारं दातुमसमर्थः ॥३५३॥

यथा यथानलज्ज्वाला वन्मम हि वक्षो वेष्टयति बाला ।
तथा तथा ममहृदयं कमलदलमिव खलु शैत्यमुपयाति ॥३५४॥

अरुणो बिंदुर्भाले तदुपरिच विभान्ति ते घना केशाः
मन्ये चन्द्रं राहुः सतरणिमद्योद्यतो ग्रसितुम् ॥३५५॥

अयि वनिते क्वाधीतं भ्रूकार्मुके त्वया तु धनुः शास्त्रम् ।
मौर्वीं विनाह्यमोघं लक्ष्यं साधयस्यक्षिवाणैस्त्वम् ॥३५६॥

राज्येभवेतां यदि शासकौ द्वौ
प्रजासु दुःखं द्विगुणायते वै ।
स्वर्गे ह्यमायामिव चन्द्रसूर्यौ
लोके मिलित्वा कुरुतोन्धकारम् ॥३५७॥

निशम्य पत्युर्गमनं युगपदश्रुविन्दवो मुखे जाताः
दृष्टा नैवसखीभिः रचयतिजृंभां मुधा स्निग्धा ॥३५८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

केसरोहेमवर्णेऽङ्गे मिलित्वा दृश्यते नहि।
ज्ञायते केवलं गन्धैर्गन्धवाहसमीरितैः ॥३५९॥

दर्शितशिष्टाचारा हृदि किं त्रासमुत्पादयसि भूयः।
शुण्ठी स्याच्चेन्मधुरा विषशंका जायते नृणाम् ॥३६०॥

यावन्मनसिसुभवने कपटकपाटौ दृढावृतौ भ्रातः।
तावत्कुतोह्युदारो प्रविशेद् दामादरो द्वारात् ॥३६१॥

मुक्ता माला देहकान्त्या कर्पूरमणि वद् बभौ!
स्पृष्ट्वातृणेन पश्यन्ति पुनः सख्यो विचक्षणाः ॥३६२॥

द्वयोरक्षियोगे कुटुम्बाद् वियोगो
द्वयोश्चित्तयोगे ह्ययं प्रेमयोगः।
हृदिग्रंथिवंधस्तदा दुर्जनाना-
महो स्नेहरीतिर्विचित्रा नवेयम् ॥३६३॥

न तु चलनयनाभ्यां प्रेक्षसे मां हसित्वा
नहि वदसि च वाले स्नेह पूर्णं वचस्त्वम्।
अनुदिनमतिरूक्षा वर्तते दृग् यथैव
मृदु मनसि तथैवस्निग्धता वृद्धिमेति ॥३६४॥

कुरंगाक्ष्यास्तुवाहुभ्यां वेष्टने सूक्ष्म कंचुके।
वेणीचिह्नं विभात्येतद् वाहौ स्पष्टं सुनिर्मले ॥३६५॥

द्वितीयप्रहरे प्राप्तं ज्येष्ठे मासे मरुस्थले।
मारुफलं जलान्वेषी पयोधिमनुमन्यते ॥३६६॥

ज्येष्ठे जलाशयं क्षुद्रं मयान्विष्य सुरक्षितम् ॥
तृषायां जीवनं क्लेशाद् धिक् समुद्रं महाजलम् ॥३६७

लज्जाशीलानवा वाला सुरांपीत्वा मदान्विता।
यथा यथाऽतिनिर्लज्जा तथैव मधुरायते ॥३६८॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सरसे कुसुमे मधुपो गुञ्जति न तत्रोपविशतिभीत्याऽसौ ।
सुकुमारतां हि दृष्ट्वा स्पृशति न मुग्धो ह्यतिस्नेहात् ।।३६९।।

वीक्ष्याद्भुतं नवं प्रेम जगद् भीतमिव स्थितम् ।
हत्वात्मानं सुहृद्घातो न श्रुतः क्वापि निर्दय ।।३७०।।

तं न भजसि किं दूरं गच्छसि यस्योक्तः किल भजनाय ।
यस्माद् दूरं गन्तुं कथितस्तदेव भजसे मूढ त्वम् ।।३७१।।

मम यत्रार्पिते नेत्रे प्राणान्तेऽपि भविष्यतः
तवाश्वासनवार्ता च मच्चित्ते नहि रोचते ।।३७२।।

गेहांगणे पतंगं वीक्ष्य प्रियस्य सुन्दरी हृष्टा ।
इतस्ततस्तच्छायामपि धावति चञ्चला स्पृष्टम् ।।३७३।।

नभसि प्रेक्ष्यकपोतं किंचित् पतितं शशंस सा भूयः ।
स्निग्धे कस्मान्नयने पुलकिता तनुर्मुखे हसितम् ।।३७४

तीक्ष्णैः कुटिलकटाक्षैर्विशिखैरिव प्रविद्ध मे हृदयम् ।
यद्यपि गमिताः पारं कुर्वन्त्यन्तः पीडां तत्कणिकाः ।।३७५।।

अये मुक्ताहार त्वमसि खलु जातोब्धिसलिले
विशुद्धा ते कान्तिर्विकसति हि सर्वत्र रुचिरा ।
त्वयालब्धोमानो निखिलभुवने भूपति वरै-
र्गुणागारो भूत्वा किमसि च गलेन्यस्य पतितः ।।३७६।।

न गर्वोऽस्ति कश्चिद् गुणानां हि काचिन्
न वा हास्यभीतिर्ध्रुवं दृश्यतेऽस्य
उराजौ समुच्चं पदं शुभ्रहारः
लब्धुं प्रलोभाद् गले नित्यमास्ते ।।३७७।

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पूर्वं हि जातं विरहाग्नितप्तं
ततश्चतत्प्रेमरसे निमग्नम् ।
नन्नेत्र मार्गाद्धृदयं नु तस्याः
भूत्वा जलं तद् वहतीतिमन्ये ॥३७८॥

प्रतिवेशिन्या हस्ते दृष्ट्वा विदितांगुलीयकं व्याजाद् ।
नीत्वा कुपिता स्मित्वा दर्शयति पतिं विलज्जितं तूष्णीम् ॥३७९॥

अयं मुक्ताहारः स्वकररचितो योऽस्त्यनुपमः
स्वयं नीतः स्नेहान्मम तु दयितेनाद्य नितराम् ।
सपत्न्याः कण्ठेऽसौ विलसति सुरम्यः सखि तथा
यथा शंभोर्हारो विषमविषयुक्तो विषधरः ॥३८०॥

शरीरे दुष्टता यस्य संमानं तस्य जायते ।
सौम्या ग्रहा न पूज्यन्ते क्रूराणां च जपादिकम् ॥३८१॥

यत्रस्थितोऽसौ सखि याहि तत्र
यत्र स्थितं ते हि मनः प्रमाथि ॥
आलिङ्गनं तस्य कुरुष्व गाढं
जलेन शाम्येन्नहि वाडवाग्निः ॥३८२॥

यथा प्रगल्भा प्रतिवेशिनी सा
संदेशमस्यै वदतिस्म पूर्वम् ।
स्मितानना सापितथैव वाला
जगाद मानाय पतिं सुदक्षा ॥३८३॥

विद्युच्छटेव वनिता चपलाऽतिरम्या
ह्यट्टालिकोपरि गता मधुरं चलन्ती ।
बाहुं विधाय मृदुलं च गले स्वपत्यु-
राकाश - मण्डल - घटा नु समीक्षतेऽत्र ॥३८४॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

एषाऽतिधन्या हि तिथिर्द्वितीया
यस्यामपूर्वोऽभ्युदितः शशांकः ।
विलोक्यचैनं मम नेत्रयोस्तु
द्वन्द्वानिदुःखानि गतानि दैवात् ॥३८५॥

शिशुं गृहीतुं सहसाऽतिधृष्टो
ह्यागत्य शीघ्रं मम सन्निधौ स
स्पृष्ट्वाँगुलीभिश्च कुचद्वयं मे
गतो मनो मे प्रसभं गृहीत्वा ॥३८६॥

यथा नवोढा हि मदेन मत्ता
प्रजल्पतीत्थं मधुरं हसित्वा
तथैव सौन्दर्यरसेन तृप्ते
प्रियस्य नेत्रे चलतो न किंचित् ॥३८७॥

भृंगैर्घण्टां वादयन् दानवारि
स्थाने स्थाने वर्षयन्वा मरन्दम् ।
धैर्याद् धीरः कुज्जर; कुञ्जवायु-
र्मन्दं मन्दं याति मत्तः प्रगल्भः ॥३८८॥

रुद्धः पूर्वं त्वेष वायुर्निशीथे
किंचित् किंचिद् वा कथंचित् चलित्वा
अह्नस्तापं साम्प्रतं तत्प्रियस्य
मन्दं मन्दं हन्त दूरी करोति ॥३८९॥

श्रान्त इव मरुत्पान्थो मधुस्वेद-कणान् वहन्
तरोस्तरोस्तले किंचिद् विरम्यायाति दक्षिणात् ॥३९०॥

नौकां कृत्वा हरेर्नाम मालां तरणदण्डवद्
गृहीत्वा तरितुं शक्यः संसाराब्धिर्नचान्यथा ॥३९१॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मधुस्वेदार्द्रचार्वंगः पुष्परेणुनवाम्बरः ।
उद्वाह्यैव समायाति वायुर्मंदं न वो युवा ॥३९२॥

स्नेहपूर्णोऽतिकान्तो वा प्रियःस्याद्यदि सुन्दरि
अपक्वं प्रेम दुःखाय शूरणोहि यथाऽनने ॥३९३॥

न भेतव्यं न दुष्कार्यं कर्तव्यं शपथैश्च किम् ।
कथं विलज्जसे व्यर्थं संमुखं प्रेक्षसे न किम् ॥३९४॥

दृष्टेदूरंप्रिये याते व्याकुलाः सखि मेऽसवः ।
गन्तुं कृतमतौ तस्मिन् कुत्र वत्स्यन्ति कं श्रिता; ॥३९५॥

स्नेहस्निग्धं मनो म्लानं विधातुं चेन्न बांछसि
रजोगुणोद्भवाधूलिर्नहि स्पृश्या त्वया पुनः ॥३९६॥

न शक्यो नागरस्नेहो गूहितुं यत्नकोटिभिः ।
हृद्गता स्निग्धता चैतल्लोचनाभ्यां प्रतीयते ॥३९७॥

अपूर्वा तव सौन्दर्य-रीतिः सुन्दर कीदृशी ।
क्षणं त्वां वीक्ष्य नाप्नोति निद्रां दृष्टिः क्षणाय मे ॥३९८॥

अयं ते प्रेमसम्बन्धः कालदूतीं विना कथम् ।
परिपक्वे च वा तस्मिन् कालापेक्षा न विद्यते ॥३९९॥

अनन्तो विरहो नूनं द्रौपद्या हि यथाम्बरम् ।
बली दुःशासनः कालः कर्षत्येष च वर्धते ॥४००॥

वापी - नदी - कूप - सरोवराद्याः
गाधा अगाधा यदि वाऽन्यथा ते
शाम्येत्पिपासा खलु यस्य यत्र
सत्यं समुद्रा इव ते हि तस्य ॥४०१॥

भ्रुकुटी तया कुटिलिते मुखात् सरोषेव वदति परुषाणि ।
अवेत्य सरसे नयने नहि पश्यति सम्मुखं बाला ॥ ४०२॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

स्वच्छां विधातुं किल देह कान्तिं
नेत्राणि वा मार्जयितुं जनानाम् ।
आभूषणानि प्रसभं नु मन्ये
प्रायोविधात्रेह विनिर्मितानि ॥४०३

मनस्तडागे वसतीह नित्यं
वियोग दुःखाम्बु न चास्य लग्नम् ।
दुर्योधनस्येव सुशिक्षितं वा
प्रस्तम्भनं क्वापि जलस्य मन्ये ॥४०४

सद्योपेव विरूक्षेव रूक्षं वदति सुन्दरी ।
कथं विरूक्षे जायेतां स्नेहस्निग्धे विलोचने ॥४०५॥
कोमलमपि नवनीतं शिशिरे भवति हि कठिनमृतार्दोषात् ।
रमणीमनश्च पत्युर्दोषात्कण्निायते तद्वत् ॥४०६

यथा यथाहं निजलोचनाभ्यां
कृष्णस्य सौन्दर्यं रसं पिबामि
दृष्टुं पिपासाऽपि तथा तथैव
विवर्धते शाम्यति नैव किंचित् ॥४०७

रमणीचरणाङ्गुल्यो रम्या अरुणास्तथाहि सुकुमाराः
मन्ये नूपुरभारात्क्षरति सुरागस्तनो नित्यम् ॥४०८

मयूर पिच्छांकित चन्द्रिकांभी
रराज कृष्णो मुकुटेन तादृग् ।
प्रस्पर्धया संप्रति चंद्रमौले
र्मन्येऽद्य जातः शतचन्द्रमौलिः ॥४०९

दृगोष्ठवसनज्योतिः संयोगाद् धरिताऽपिसा
इन्द्रायुधसभामाति मुरलीत्वधरे हरेः ॥४१०

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नायमवसरोऽन्यस्मै स तस्मा एव केवलम्
प्रस्तर नावि संस्थाप्य येनोत्तीर्णोमहोदधिः ।।४११

पावकादधिका ज्ञेया मेघवर्षा प्रदाहका ।
आद्यस्पर्शेङ्ग दाहःस्यादन्यस्य दर्शनेन स ।।४१२

श्रान्तायानवकान्तायाः र्गति स्वेदकणान् मुखम् ।
पश्यतो लोचने पत्युः श्रान्तेऽरण्य विहारिणः ।।४१३

मानं कोपं च संत्यज्य वाला क्रीडापराऽभवत्
को न जानाति वर्षासु वृद्धेष्वपि मदोऽधुना ।।४१४

हरिं निधाय हृद्देशे भयाद् भारस्य कोमला
कर्पूरं चंदनं चाथ मालां वाला दधाति न ।।४१५

कुंच्य नासिकां किञ्चित् पितृव्य शपथः कृतः
हृदये मे भ्रुवौ तस्या वाधेते कंटकाविव ।।४१६

कृतेऽपराधे सखि लोचनाभ्यां
चित्तस्यवन्धो भवतीहदेशे ।
वासः कथं निर्वहणं कथं वा
न स्नेह पुर्यामिह नीतिवार्ता ।।४१७

निशम्य निज-पति-गमनं वध्वा वचसाश्रितं तपा मौनम् ।
सवाष्पया किल दृष्टया मन्ये दृढ़समर्पितः कण्ठे ।।४१८

स्वार्थायाहं ब्रवीम्येतन्नाभारं दर्शयत्वहो ।
प्राणेभ्योऽसिप्रियस्त्वं मे प्राणा एते मम प्रियाः ।।४१९

कथं सूर्योदयेऽप्येषा दृष्टिः संध्येव फुल्लिता
साश्चर्यं मे मनो भूत्वा भ्रान्तं सर्वत्र पश्यति ।।४२०

सम्पत्ति दुर्गुणैः पूर्णा कांक्षन्तेऽथापि मानवाः ।
तां विनापि प्रतिष्ठाऽत्र यदुनाथ कृपा यदि ।।४२१

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पत्यु निमीलिते नेत्रे प्रियया क्रीडनोत्कया ।।
कर स्पर्शसुखेनासौ ज्ञात्वाऽप्यज्ञ इव स्थिताः ।।४२२

कपाटौ सार्गलावेव पश्याम्युत्थाय तादृशौ ।।
आगच्छति यथा केन न जाने केन याति च ।।४२३

यथोद्यताच्छादयितुं मुखं स
वक्षः पटो दूरतरं प्रयाति
कुचौ प्रियस्ताविवरत्न कुम्भौ
दृष्ट्वा सुखं लुंठितवान् क्षणेन ।।४२४

निन्दन्तु लोका इह दीनबन्धो
त्यक्ष्यामि नाहं कुटिलं स्वभावम् ।
शुद्धेऽथ चित्ते सरले मदीये
प्रभो कथं स्थास्यति ते त्रिभंगी ।।४२५

संकोचयसि कर्तव्याच्च्युतं संकुचितं स्वयम्
कथं त्वं संमुखो भूत्वा विमुखेमयि सर्वदा ।।४२६

त्वं तत्परो वाऽसि निज प्रसिद्धौ
तामेव वांछामि तथैव नाथ
कथं विवादः परिशान्तिमेति
कोवाजयीस्याद्यदुनाथ पश्य ।।४२७

गुणकृतरज्जोर्दूरं धावति भीत इव स प्रभुः शीघ्रम्
निर्गुण हृदये निकटं ह्यागच्छति पतंग इव कृष्णः ।।४२८

श्रुतयः स्मृतयः प्राज्ञाः सज्जनाश्च वदन्ति यद्
रोगाः पापानि भूपाश्च पीडयन्तीह दुर्बलान् ।।४२९

वधृत्ता शिरसि भूपो यद् भुवः प्राप्नोति गौरवम् ।।
तदेव मुकुटं पादे कृत्वा मूर्खः स कथ्यते ।।४३०

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

त्रुटिं हि दीर्घां महतां विलोक्य
को वानरः किं गदितुं समर्थः ॥
स्थलारविन्दस्य हि पश्य शाखाः
सकण्टऽका एव कृता विधात्रा ॥४३१

न सुन्दरः कोऽपि न वा कुरूपः
काले च सर्वे खलु तादृशास्ते ।
यस्मिन् रूचिर्यस्य च यादृशी स्यात्
स रोचते तादृश एव तस्मै ॥४३२

को वानरो लंघयितुं समर्थः
संसार सिन्धुं विततं महान्तम् ॥
छाया गृहीत्रीव च यत्र मध्ये
वामाछविर्धावति राक्षसीव ॥४३३

दिनानि दश काक त्वं स्वकीर्तेगयिनं कुरु ।
यावद्धि श्राद्ध पक्षोऽस्ति रुमानं तावदेव ते ॥४३४

कालप्रभावान्म्रियते तृषार्तः
शुको मनोज्ञोऽपि सुपंजरस्थः ।
बलि प्रदानाय च मान-पूर्वं
माहूयते वै विरसोऽपि काकः ॥४३५

यत्रास्ति चित्तं सखि में विलग्नं
तेनैव केशा खलु साधिता मे ।
हस्तौ च तावेव परीक्षितौ स्तः
किं व्याख्यया किं च निरूपणेन ॥४३६

धरणि कमल मूलं षट्पदो यद् विलग्नो
निजमनसि विचिन्त्यं वाशया बद्धभावः ।
पुनरपि च वसन्तोह्यागमिष्यत्यतुल्यो
मृदुल सुमनराशि चास्य शाखासु भोक्ष्ये ॥४३७

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

येभ्यो लब्धंमानं स्थलारविन्द नहि तेऽत्र नागरिका: ।
ग्रामीणानां ग्रामे पुस्पितमपि तत्र वृथैव प्रतिभाति ॥४३८

व्यापारी हस्तिनां कोऽत्र गच्छान्यत्र वणिक्सुत ।
वसन्ति रजका: कोला कुंभकाराश्च केवलम् ॥४३९

तस्या: कण्ठे गौरे यत् ताम्वूलरसो विशन्त्यन्त: ।
मन्ये विलसति रेखाऽत्रारुणगलवन्धपट्टस्य ॥४४०

अमूल्य रत्नै: खचितौ सुभास्वरौ
तन्न् पुरौ कोमलयोरुपादयो: ।
भाले विशाले तिलकोभ्रकस्य च
विराजतेवै विलसन्मनोहर: ॥४४१

मुखे तु कुटिला: केशा अधिकं खलु वर्धयन्ति मुखकान्तिम् ।
धातौ कृत्वा रेखा: मुद्रा हि विनिर्मिता लोके ॥४४२

कृत-प्रयत्नो नितराम शक्त:
कंदर्प-वीरेण वशीकृतोऽस्मि ।
तद्देह-कान्या-हृदये प्रविद्ध:
प्रान्त च मन्मर्मणि बाधतेऽद्य ॥४४३

श्रान्ता: खल: काष्ठकृता: कठौरै-
र्निन्दा कुठारै रनिशं प्रयत्न ।
लग्नां दृढां प्रेमतरो: सुशाखां
छेत्तुं न शक्ता हृदयालवाले॥४४४

मन्ये सविद्युतो मेघा विरहेणाधृता इह ।
नेत्रे निरन्तरं तस्मा दृष्टौ यामान्नु वर्षत: ॥४४५

प्रदर्शयसि नैपुण्यं कथं मिथ्या प्रवञ्चनै: ।
गुणा निर्गुणाया प्रोक्ता सर्वेऽपि तव मालया ॥४४६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

तयोः प्रेमतयोरेव ते प्राणा देहयोर्द्वयोः ।
काक लोचनयोर्मध्ये चलत्ये को हि गोलकः ॥४४७

दृष्ट्वा तदीयां हि छविं सुरम्यां
कनिष्ठिकाग्रे स्थिरता मवाप्य
तस्याश्च पश्चान्नखयावकस्य
रागेण रक्ते हि विलोचने मे ॥४४८

तारुण्य-वृद्धया नवयौवनाया
वृद्धिं प्रयातोऽनुदिनं ह्युरोजौ ।
अहो सपत्नी हृदयेषु भारः
श्वासावरोधश्च समं प्रवृद्धौ ॥४४९

तवाक्षिवाणसंचारस्त्रुटिपूर्णो विभाति मे
नक्षतं शरविद्धस्य चालकस्यापि हृत्तटे ॥४५०

शिरसिधृतः कचभारो विलसति पृष्ठस्थितः सदा तस्याः
कण्ठे गतोऽपि हारः वक्षसि विद्योततेऽत्यन्तम् ॥४५१

स्यतोरसस्यसरितोऽनु तट प्रदेशान् ।
यावद्यथैव खलु पातयति प्रवृद्धः ॥
तावन्तकैव वनिता हृदयालवालो ।
स्नेह प्रजात विटपो दृढ़तां प्रयाति ॥४५२

अहर्निशं वाञ्छति कर्तुमेषा
मानं न शक्नोत्यबलाऽति मुग्धा ।
दोषान्यदान्वेष्टुमियं प्रवृत्ता
पत्युर्गुणानेवहि पश्यति स्म ॥४५३

रुष्टां करोति तां रुष्टां कोऽर्थं दयितः पुनः
न मानयति तस्नेहो रुष्टां वीक्ष्य विवर्धते ॥४५४

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अहोवियोगोत्थ विपत्ति-काले
पर्यल्यग्न्सर्वसुखानि संगम ॥
दुःखं च यन्मेह्य वशिष्टमेकं
प्राणैः समं यातुमुपस्थितं तत् ॥४५५

नूतनाद् विरहाद् बाला बभूवान्तः समाकुला।
अहसच्च पुनर्वीक्ष्य दुःखिताः प्रतिवेशिनीः ॥४५६

हृत्पत्रे तत्स्नेहः स्तत्राङ्कितोऽपि न लक्षितः किंचित्
वियोगतापे स्पष्टो यथौषधि विशेषलिखितोऽङ्कः ॥४५७

प्रफुल्लिता यासि यथैव पुष्पं
प्रातर्विकासे विमले मनोज्ञम्
पत्युः समीपे सखि ते विकल्पाः
तिरोभलिष्यान्ति यथेह ताराः ॥४५८

निशीथे वीक्ष्य शीतांशुं तदाहं व्याकुला भवम् ॥
सा वीथी किन्तु शौभाग्याद् भृंगैरन्धायिता पुनः ॥४५९

गेहे गेहे च तद्वार्ता गेहे तिष्ठति न क्षणम्
ज्ञात्वा यात्युत विस्मृत्य याति सा खलु तद् गृहम् ॥४६०

मज्जन्ति केचिद् प्रवहन्ति केचिद्
पतन्ति केचिद् घनपङ्कमध्ये ॥
नवास्ववस्थासुनदीष्पु चेत्थं
लोकेष्वनर्था बहुला भवन्ति ॥४६१

अल्पाविदानीं हि कुर्यौ सपत्नी
मनः सुकम्पं नितरां दधाते
दृढ़ प्रहारेण तयोस्तु भूयः
कास्थातुमर्हा हृदये प्रियस्य ॥४६२॥

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दीपप्रकाशे वस्त्राणि रत्यर्थमहरत्पतिः ।
सौन्दर्यं कान्ति लिप्ताङ्गी लज्जां नान्वभवत् परम् ॥४६३

दृष्ट्वा प्रियकरं नीवी मोचनायाग्रतश्चलम् ।
भ्रू वने चक्षुषोर्दुर्गे लज्जा हि शरणं गता ॥४६४

लज्जा तु लज्जिता भूत्वा रत्यारंभे गता क्वचित् ।
धृष्टतागत्य तत्स्थाने हृषदि धृष्टतया स्थिता ॥४६५

किञ्चिद् विहस्य संकोचाद् गत्वा दूरं मनाक् प्रियात् ।
स्वाञ्चलै ह्याननं किञ्चिद् परावर्त्य विजृम्भते ॥४६६

समीपं च स्थिते पत्यौ लग्ने देहेन सत्यपि ।
पश्यन्त्याऽधः कटाक्षेन गूढं प्रेम निवेदितम् ॥४६७

ताडनं पुष्पवत्तस्याः शर्करावच्च गालयः ।
वाक्यान्यपि कठोराणि हसितेन विना नहि ॥४६८

वर्हिणो युगपत्तस्यां नृत्यन्ति स्म विनाम्बुदैः ।
मन्ये गतो नन्दसूनुः सर्वतो नन्दयन् दिशि ॥४६९

वाले दृष्ट्वाऽपूर्वभक्तिस्त्वय्ये वैतादृशी मया ।
तनुः कदम्बमालावन्मालां प्राप्य वभूव यत् ॥४७०

व्यापारी यस्य लोकेऽस्मिन् व्यापारश्च न विद्यते ।
पुष्पितः फलवान् सोऽर्को निदाघे हरितायते ॥४७१

वातरिसाभिलाषेण मुरारेर्मुरली हृता ।
भ्रूहास्यं शपथं कृत्वा दातुं ब्रूते ददाति न ॥४७२

वीक्ष्याद्भुत सौन्दर्यं बालाया मुदितास्म्यहम् ।
माधुर्यं कीदृशं धात्रा दत्तं रूपेह्यनुत्तमम् ॥४७३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नैषया प्रावृड् वसन्तोऽयम् वृक्षचित्तान्म विस्मर ।
नवपुष्पफलप्राप्तिनपि श्रीभूय विद्यते ॥४७४

वन्यमार्गे पिका धूर्ता दृष्ट्वा विरहिणो जनान् ।
रक्तेक्षणाः कुहूशब्दानूचुर्मदन' संमताः ॥४७५

सर्वाः कुसुमितादिक्षु वनोपवन राजयः ।
मन्ये शरैर्वसन्तेन लक्ष्या विरहिणः कृताः ॥४७६

दीप्यते ह्याननज्योति धौतवस्त्रे धृते नवे ।
सर्व महानसं चास्या स्वच्छदीप्त्या चमत्कृतम् ॥४७७

तप्तस्वर्णाभसर्वांगी शुभ्रशाट्यां विराजते ।
शरन्नीरद विद्युद्भाः अनया मलिनायते ॥४७८

वैद्यो वहुधनं नीत्वा प्रशंसन्पारदं ददौ ।
पत्नी पश्यति भेदेन विहस्यस्वामिनो मुखम् ॥४७९

अलं त्वया मे ग्रथितास्ति वेणी
दृष्टा च रीति स्तवगुम्फनस्य ।
केशाः कथंचिन्मम शोषिता ये
त्वयाद्रितास्ते सलिलं किरन्ति ॥४८०

विनाश्य देहं धन संचयस्य
युक्ता न नीतिस्तव मित्र नूनम् ।
भुक्तावशिष्टं यदि तेऽस्ति वित्तं
तत्कोटिसंख्याभिरिदं चिनुष्व ॥४८१

न गोप्तुं शक्यते चैषा त्वद् वाक्यैः कुटिला गतिः ।
यत्ते धृष्टतया हास्यं प्रतिभाति विषं यथा ॥४८२
न स्पृशति स्वहस्ताभ्यां पादौ दाहभयादिव ।
स्थला रविन्दगुच्छेन तदा पोञ्छति संशयात् ॥४८३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

भूमिं स्पृष्टुमिमे मेघाः सन्नता वर्पणोत्सुकाः ।
मुनिचित्तान्यापिस्नेहात् प्रमदोत्कान्यवेक्ष्यतान् ॥४८४

त्रुटितं मेघवृत्तं तन् मार्गा दिक्षु समुज्ज्वलाः ।
तव राज्ये शरद् राजन् सुखितं सकलं जगत् ॥४८५

न रात्रि-दिनयोर्भेदो वर्षायां तिमिरे घने ।
चक्रवाक युगेनैव भेदो लक्ष्यो जनैरिह ॥४८६

कंजारुणौ तच्चरणौ च पाणी
दृक्खंजनौ वा मुखमिन्दुतुल्यम् ।
इत्थं शरत्सा नव सुन्दरीव
काले च कस्मं न सुखं ददाति ॥४८७

न चैते पावका उष्णा वाता नातपसंभवाः ।
वसन्त विरहे ग्रीष्मोच्छ्वासाः सन्ति न संशयः ॥४८८

सर्पा मयूरा हरिणाश्च सिंहा
एकत्र सार्धं निवसन्ति सर्वे ।
ग्रीष्मेण मन्ये भुवनं समग्रं
तपोवने नैव समं व्यधापि ॥४८९

पदे पदे स्तिमार्गेऽस्या अरुणा चरणद्युतिः ।
मन्येरम्याणि पुष्पाणि विकसन्ति स्थले स्थले ॥४९०

कन्दुका नीव नीचानां हृदयाण्युल्लसन्ति वै ।
यथा शिरसि हन्यन्ते उद्गच्छन्ति तथा तथा ॥४९१

यथा यथासावभियाति वृद्धिं
हेमन्तरात्रिर्हि तथैव बाले ।
सुखानि लोकस्य गृहे गृहेऽत्र
कोकस्य शोकाश्च भवन्त्यनन्ताः ॥४९२

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अति मिलनं संजातनलमिदानीं सखि तवाति मिलनेन ।
इति कथयन्ती वाला पश्यति भूयः परा वृत्य ॥४६३

हरिरिव हृदये त्वं धारयेथान चैनां
नहि शिव इव कृत्वार्धांगिनीं भावयेर्वाः ।
निजावपुषि सदैकीकृत्य सांक निजाङ्गः।
प्रतिपलमनुरक्तां रक्ष मुग्धां प्रियां स्वाम् ॥४६४

मार्गशीर्षेण मासेन कामासक्तं कृतं जगत् ।
अतः कामो न गृह्णाति धनुर्बाणांश्च कौसुमान् ॥४६५

रसाल सौरभ तृप्ताः सुमनः पराग लिप्ता गुञ्जन्तः ।
मत्ता मधुकर निकराः स्थले स्थले भ्रमन्ति सखि भ्रमन्तः ॥४६६

हेमन्तधात्रा भुवनं व्यधापि
स्नेहेन पूर्णं निखिलं नवेन ।
संयोग काले विहरन्ति साधं
मत्युर्वियोगे किल दम्पतीनाम् ॥४६७

ताम्बूल रागेण च पक्ष्मणी ते
रक्तेऽथ वार्ता च छलेन युक्ता ।
आलस्यपूर्णे नयनेत्विदानीं
कथं विधत्से मम संमुखं भो ॥४६८

अर्पयसि कथं कण्ठे मामद्य किमु नास्ति सा ।
चंपकाङ्गया यया रात्रौ जाते रक्ते तवेक्षणे ॥४६९

उत्तिष्ठ भो बहिस्तिष्ठ गेह एव करोषि किम् ।
शीघ्रं येन नवोढाया विशुष्येन्नखरज्जिनी ॥५००

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

गुणैर्विहीनं सगुणं विवक्ते
जनं हरिर्यं तु करोति हस्ते ।
क्षिप्तश्चहस्तात्स गुणेन हीनो
बालस्य काष्ठ भ्रमरेण तुल्यः ॥५०१

भीतिः प्रविष्टा हृदये मदीये
विलोक्य रीतिं जगतां विचित्राम् ।
परस्परं नेत्र युग प्रहारे
देहोह्ययं दुर्वलतां प्रयाति ॥५०२

मुखाच्छादनं सा यथा भावभंग्या
करोत्याशु तिर्यक्च भूत्वाऽय किञ्चित्
गृहीत्वा करे कुंकुमं तत्प्रियोऽस्याः
मुखे लिम्पितुं तां विभीतां करोति ॥५०३

तावद् वुभुक्षा मधुनस्तथेक्षो
रसस्य पीयूष रसस्य वापि ।
यावन्न वार्ता कुरुते क्षणाय
किञ्चित्त्वया सुन्दर सुन्दरी सा ॥५०४

उत्थाय प्रपदे स्थित्वा भित्तौभारं नियम्य च
वीक्ष्य प्रेम्णा मिथोनत्वा कपोलौ चुम्वितौ तयोः ॥५०५

ग्राम्याम् भो नागरिके निवासं
कृत्वा विलासांल्लालितां स्त्यजात्र ॥
प्रदर्श्यचाङ्गुष्ठमथोहसि तदा
ब्रह्मन्यथा हास्यमवप्स्यसि त्वम् ॥५०६

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अलक्तकं पाद गतं सपत्न्या
अवेक्ष्य सेर्ष्येव जहास तां सा ।
दृष्ट्वा सलज्जां हसि तां च पश्चात्
उच्छ्वस्य दीर्घं विरराम मध्ये ॥५०७

चातुर्यं वार्तया ब्रूणे भेदं मांन न कथं सखि ।
पौषमासे परं सर्वं वदन्ति श्रम विन्दवः ॥५०८

प्रसादिता त्वं शपथैः प्रियेण
न प्रैक्षथास्तं च दृशा तदानीम् ।
एकाकिनी संप्रति साभिमानं
गोष्ठे कथं तिष्ठ सि कोपयुक्ता ॥५०९

अतीतावधिः सति खिन्ना स्वचित्ते
वभूवे दृशी दुर्वला न्येव दृष्टा
नवाभी रसालस्य सा मंजरीभि
रिदानीं कृतोन्माद युक्ता वराकी ॥५१०

आलस्यपूर्णे हि विलोचने ते
दृष्टिश्च सा हास्ययुता ब्रवीति
कृतं त्वया जागरणं निशायां
निमग्नयानन्दपयोधिमध्ये ॥५११

यस्या उज्ज्वलनां वीक्ष्य दृष्टि रुज्ज्वलितेव मे ॥
क्व कुसुमं क्व चज्योतिर्दर्पणस्य क्व कौमुदी ॥५१२

सुगौर कण्ठे ललिता हि माला
धृता द्युतिस्तर्हि समुच्छ्रिताऽभूत् ।
वभौ सुखस्पर्शतया स्वयं सा
यथाऽति शुभ्रबकुलस्य माला ॥५१३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

रसाद्रावपि तत्स्थानात् तौ न कुत्रापि गच्छतः ।
सिञ्चन्तौ नेत्र यन्त्राभ्यां प्रेम रागैः परस्परम् ॥५१४

आगच्छन्ति कचं गेहे कृष्णवर्णा जना इमे ।
तान्वि लोक्यैव में देहो वेपते सखि तत्क्षणात् ॥५१५

विरह जनितपीडा व्याकुला कोमलाङ्गी ।
मृदित कुसुम कल्पा सा तदानीं वभूव ॥
परिचय अपि तस्यास्तत्समीपस्थि ताभि
र्नहि भवति सखीभि हा विधे दुर्बलायाः ॥५१६

कटाक्षैस्तौ तिरश्चीनं पश्यन्तौ यत्र तन्मनः ।
तोया द्वावेव कंपेते जप पूर्ति द्वयोर्नहि ॥५१७

हनुमुत्थाप्य हस्तेन कम्पना तिलको हि यः ।
कृतो भर्त्रेति सा निर्यङ् मुदिता याति मानिनी ॥५१८

अयमेतादृशः कालः सुखदं वस्तु दुःखदम् ॥
चन्द्रिकाप्यद्य चैत्रस्य चेतनां हरते मम ॥५१९

उदीर्य मिथ्या विरचय्य वार्ता
कथं च मे वर्धय सहि खेदम् ॥
वक्तुं प्रवृत्तेयमलक्तकस्य
रेखा तव स्पष्ट तयैव सर्वम् ॥५२०

अराब्धो हि महेन्द्रेण क्रुद्धेनाकालसंप्लवः ।
गावो गोप्यश्च गोपाला रक्षिता गिरिधारिणा ॥५२१

गौरांग्या मुग्धया स्मित्वा किञ्चित्किञ्चिच्च लज्जया ।
मुग्धावार्ता समारब्धा तत्रा सक्तिः कृता मम ॥५२२

लोचने तादृशे ताद्य रागोऽन्यस्तत्र दृश्यते ।
तवान्तः स्नेहवार्तां ते मंदं कथयतो नवाम् ॥५२३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दृष्ट्वा विलज्जते किञ्चिल्लोभश्च पति-दर्शने ॥
संकोचस्नेहयोर्मध्ये तस्या नेत्रे पितुर्गृहे ॥५२४

पत्युर्वियोगादति विह्वला सा
धैर्यं न तस्या हृपि किञ्चदस्ति ।
इतस्ततो गच्छति पीडया च
दिवानिशं तिष्ठति यत्र कुत्र ॥ ५२५

प्रेषितं न लिखित्वैव विरहाकुलया तया
पत्रमक्षरहीनं तत्पठत्ये कान्त माश्रितः ॥५२६

स्नेहेन लज्जया वापि वाला परवशा समं
वीक्ष्यलुप्यति गुप्तं सा वीक्षते च पुनः पुनः ॥५२७

रसिक नहि रसोह्येवं भ्रमसि विना प्रेम इतस्ततो यत्वम् ।
खेदयसि स्नेहि जनं च निजं न किं संकोचमायायासि ॥५२८

वसुधाकमलसुगन्धौ विरहाकुला न्यस्यातिघनसारम् ॥
लिम्पति दाहनिवृत्यै तद्दाहो वर्धऽनेत्यर्थम् ॥५२९

गोप्तुं यदा तौ चलतोमिथोद्रा
वालिग्य गाढं हृदयेषु यातः
स्पर्शस्य कालेऽक्षि निमीलने च
क्रीडाप्रसक्तौ भवतो न तृप्तौ ॥५३०

तीक्ष्णानपोऽयं प्रतिया त शीघ्रं
प्रेष्यैवमन्याश्च मिषेण तेत ।
स्वदेहछायासु च या प्रियाऽसी-
दाच्छाद्यानीता सखि पश्य शाय्यभ् ॥५३१

तारुण्यभाराच्चलिताऽवनम्रा
वायु प्रयुक्ता हरिता लतेव ।
ममेक्षणे सूक्ष्म कटि प्रदेशे
यदा तु लग्ने स्थित एव तत्र ॥५३२

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अचलासि कथं चित्र लिखितेव स्थिता सखि ।
लज्जां लोकभयं त्यक्त्वा ब्रूहि कं वानुपश्यसि ॥५३३

संस्तंभितेव स्थिर लोचनेव
श्रान्तेव वा त्वं सखि वीक्षसे किम् ।
कस्मै प्रदत्तंच मनो क्षणेऽस्मिन्
कथं कृतं शून्यमिवात्मदेहम् ॥५३४

यदा प्रदत्तोऽब्जकरेऽति गौरे
स्पर्शाद्विशुष्कः स शरीर लेपः
वक्षःस्थले कुंकुम वद् वभूव
तस्यास्तदासौ विरहाग्नितापात् ॥५३५

पूर्वं नु तस्याः कुपिते या आस्ताम्
किञ्चिद् विनम्रेऽद्य विलोचने ते ।
मयाऽधुनाऽऽगच्छ चलामि सार्धं
हठं तु सायक्ष्यति तां च लत्रजाम् ॥५३६

प्रोक्तानि पूर्वं विरहेण यानि
वचांसि पर्याकुल या विविक्ते ।
उक्त्वा च तान्येव पुनः सवाष्पे
न लोचने कस्य करोति कीरः ॥५३७

नीलम्बराच्छादितमाननं यत्
सुशोभतेऽस्या नितरां मुरारे ।
मन्ये प्रसन्ने यमुना सुनीरे
पूर्णः सुधांशुः प्रतिबिम्बितोऽस्ति ॥५३८

निषेव्य मद्यं हि मदान्विता सा
चन्द्रानना मान मिणविधत्ते ।
विधाय हास्यं च पुनर्विहस्य
प्रतर्ज्य भूयोऽपि करोति हास्यम् ॥५३९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

गृहे गृहे चेद् भ्रमणस्य मोहं
त्यक्तुं न शक्नोपि हरे यदा त्वम् ।
गच्छाशु यत्रैव रुचिस्त वास्ति
कथं मदीये रमसे हृदब्जे ॥५४०

प्रलयं विधातुं युगपत्प्रवृद्धा
धाराधरा वर्षयितुं प्रवृत्ताः ।
धृत्वा च हर्षेण हरिः स्वहस्ते
गिरिर्महेन्द्रस्य जहार गर्वम् ॥५४१

उग्दन्तुं खलु कन्दर्पः संप्रेरयति लोचने ।
विनम्रे लज्ज्या किन्तु मन्ये तत्रैव कूर्दतः ॥५४२

यथाहि रात्रिर्निकटे दिनान्ते
तथा तथातीव समुत्सुकाऽभूत् ।
इतस्ततो गच्छति सा क्वपन्ती
सुखानुभूत्यब्धि तरंगितेव ॥५४३

पालितमधुना वचनं समानीता तव सन्निधावेषा ।
यथा हि चम्पकमाला हृदयेधार्या समविष्ट्य ॥५४४

हृदये द्वयोर्विवक्षा तथापि वक्तुं द्वयोर्न सामर्थ्यम् ।
निशम्य याचक वचनं यथा न कृपणो वदति किञ्चित् ॥५४५
दाडिमफलमिव हृदयं तव गुणबीजैर्हि परिपूर्णम् ।
पक्वं कपट प्रयोगैरपि प्रिय कथनं दीर्यतेऽद्यापि ॥५४६

चकोर इव चित्तं ते नान्य दिच्छति·पश्य तत् ।
पिबतीन्दु मयूखान् वा स्फुलिङ्गानत्तिवार्चिषः ॥५४७

जानामि वार्ता निपुणं त्वयोक्ता
श्चातुर्ययुक्ताः सकला वयस्ये ।
मनो वशे स्याद्यदि मे मुकुन्दं
विलोक्य कुर्यां वचनं तवाहम् ॥५४८

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

धूलिर्नचेयं प्रसृता धरण्यां
धूमो ह्ययं दिक्षु विलोक्य तेऽत्र ।
प्रावृट्पयोदाः प्रथमाः समन्तात्
मन्ये जगद् दग्धुमिव प्रवृत्ताः ॥५४९

नखछवि चूर्णं दत्वा गता छलान्मम मनः सहादाय ।
यद्यपि मयावरुद्धं गतं प्रसह्यैव करे तस्याः ॥५५०

समर्प्य तस्यै प्रतिवेशिने मां
प्रयाति भर्त्तेति तदा निशम्य ।
हास्यं ह्यस्माद् दृशि शोभतेऽस्या
वाष्पस्थले पश्य विचित्रमेतत् ॥५५१

उक्त्वा तु मध्ये रिपुणा ह्यनेन
रागो विरागो हि कृतः प्रसह्य ।
स्मरामि गीतं न लयं ध्वनिं वा
न तत्स्वरं वा मधुरं वयस्ये ॥५५२

वियोग वह्नौ ज्वलतिप्रमुग्धं
नेत्र प्रवाहाद् वहते च नित्यम् ।
उड्डीयते श्वास समीरणे च
दिवानिशं मे हृदयं क्षिणोनि ॥५५३

चित्तं प्रसक्तं मम चित्त चौरे
गुर्वी च लज्जा सततं गुरुणाम् ।
करोमि कार्याणि गृहस्य किन्तु
दोलायितं मे हृदयं सदैव ॥५५४

प्रोञ्छांशु केनाशु विधेहि दूरं
भयानकं वेष्यमिम विचित्रम् ।
ताम्बूलरेखा तव पक्ष्मलग्ना
तीक्ष्णाद्विजिह्वेव विभाति मह्यम् ॥५५५

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विलोक्य यात्वां मनसो गतिर्मे
वभूव वाचा नहि वर्णनीया ।
हनोर्हि गर्ते पतितं गभीरेऽ---
प्युड्डीयते तत्वनिशं प्रमाथि ॥५५६

नाड़ी परीक्षापि मयाव्यधापि
सम्यग्विचार्यैव सुनिश्चितं च ।
स एव रोगश्च स एव वैद्यः
स ओषधिर्वानिरुजां विधातुम् ॥५५७

मनसो या प्रिया गुप्तं रक्षिताहृदयेत्वया ।
पश्यतीव हि कोपार्थमुत्थायोत्थाय सा दृशि ॥५५८
आत्मानमधिकं चित्तै मन्येतेद्वौ दृढं मिथः ।
को मानयति कां काऽथ कं मानयति कोऽधिकः ॥५५९

निशम्य वंशी रणितं सोल्लासैव द्रुतं गता तत्र ।
ज्ञात्वा गतः च कृष्णं हृदि शरविद्धेव विनिवृत्ता ॥५६०

धनं महर्घं व्रजवासिनायत्
कस्मैचिदल्यं नहि रोचते चेत् ।
शान्तिः शुचित्वं च कथं हि तस्य
द्रव्यप्रसक्ते हृदये भवेताम् ॥५६१

नेयं समर्थास्ति हठं विधातु--
मिस्यन्हि वर्षासमये कदाचित् ।
ये ग्रंथयोऽन्ये कठिना इदानीं
ग्रन्थिस्त्वहो मानकृतो विनुक्तः ॥५६२

अस्यां मनुष्या दयिता वियुक्या
जीवन्ति चेत् प्रावृषि ये क्षणाय ॥
भ्रमन्तु नूनं चिरजीविनस्ते
चिन्ता-विहीना भ्रमरा पृथिव्याम् ॥५६३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

स्नेहेन चित्तं हि समाकुलंत–
द्वयसंभवं संमिलनं प्रियेण ।
तम्यैव शस्त्रास्त्र विभूषणानि
ह्यालिंग्य कण्ठे निदधाति भूयः ॥५६४

भूत्वा जपापुष्पमिवातिथे त्वं
दिनाद्धि यस्मात्स्वगृहे निवृत्तः ।
कालाद्धितस्मात्कलहादिहेतु—
र्न याति दूरं ह्युभयोः स मानः ॥५६५

अंगानि लज्जारहितानि हर्षान्
मिलन्त्य तो मे महती विलज्जा ॥
प्रालेय तुल्यः सच मेऽभिमानो
विलुप्यतीवाभ्युदिते च भानौ ॥५६६

सीमासु निक्षिप्तमिव प्रिये ते
संसार सौन्द्रर्य मिहास्ति देहे ।
रूपे च दृष्टिर्मम तत्र तग्ना
दृष्टौ चलायामपि चंचलत्वम् ॥५६७

असावधाने नयने ममैते
चलेह्यकस्मात्स्मरतो न किञ्चित्
यथैव कोपं सखि दर्शयामि
करोमि किं ते हसतः प्रसह्य ॥५६८

करोषि वार्ता तु मया परन्तु
जिह्वागतं नाम तदन्यदीयम् ः ।
पतामिभूयः शृणु पादयोस्ते
गत्वा च तां वक्षसि योजयत्वम् ॥५६९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नाविक शर इव तरुणी क्षणमिव चपलाऽतिसुन्दरी वीक्ष्य ।
सत्वरमिह च गवाक्षे ज्वलनज्वालेव गता दीप्त्वा ॥५७०

भित्तेर्विवरे हस्तौ कृत्वा मेलयित्वा च तां रात्रिम् ।
द्वावपि सुरां मनोम्यां मिलिताविव तौ चिरंसुप्तौ ॥५७१

स हरिर्जीवन मूलं तव यदि वामवाहो मिलेत्न् स्फुरणात् ।
हित्वा दक्षिणबाहुं तुभ्यमेव तदालिंगनं दास्ये ॥५७२

मुक्ता मसृणाश्चिकुराः ललिताः खलु मोचयन्ति संसारात् ।
नीला वेणी वद्धा एते वध्नन्ति चेतांसि ॥५७३

उष्णो न चासौ नहि शीतलश्च
वसन्त काले वहते समीरः ।
देहे त्वदीये पुलकावलीयं
कथं वपस्ये श्रमविन्दवश्च ॥५७४

विचार्य योगं निजपितृमारकं
मौहूर्ति कोऽसौ मनसाऽति दुःखितः ।
ज्ञात्वा च योगं स सुतस्य जारज
मुल्लास पूर्णो हृदये तदाभवत् ॥५७५

चञ्चले लोचने तस्या दृष्टे क्षीण पटे सखे ।
गंगाया विमले नीरे मीना उच्चलिताविव ॥५७६

वाले मुखं तत्र विधेहि रम्यं
पश्यात्र चा तन्वि न किञ्चदशिमन् ।
विलोक्य मां ते पुलकावलीयं
ब्रवीति पृष्ठे हृदयस्य सर्वम् ॥५७७

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

द्वौ जीवितावेव वियोग काले
न लज्ज्याऽतो गदितुं समर्थौं ।
मिथोह्यधस्ताच्च विलोकयन्ता
वागत्य शीघ्रं मिलितौ प्रगाढम् ।।५७८

मूढामिवत्वं हि करोषि किं मां
न शक्यते संगिनि तद्धि गोप्तुम् ।
दृष्टीरसार्द्राऽप्यनुरागपूर्णा
रसं निशाया अनुवर्धतीव ।।५७९

लुप्ते शशाङ्के च किमंधकारा–
च्चन्द्रानने त्वं तु वृथा विभेषि
पटं निवार्याथमुखाद् विहस्य
चलाशु चन्द्रोऽस्ति हि ते समीपे ।।५८०

कुर्वन्ति नित्यं विफलं विवादं
मतेषु भिन्नेषु हि दीक्षिता ये ।
एकोऽस्ति सर्वत्र स नन्दसूनु
र्भजन्ति सर्वे च तमेव भावैः ।।५८१

शून्ये च लब्ध्वा भवने नु तस्याः
स्नेहाद् गृहीतो मसृषः करो यत् ।
नहीति नेतीति च कुर्वतीसा
स्निग्धेक्षणामे हृदि संस्थितेव ।।५८२

ध्याने निमग्नाऽथ निजस्य पत्युः
स्मृतिं विहायैव हि तत्र संस्था ।
आत्मानमादर्श तले निरीक्ष्य
स्वयं त्वहो मुह्यति सा प्रमुग्धा ।।५८३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

त्यजन्ति दोषान् यदि वा सदोषाः
शंकां प्रकुर्वन्ति जना हि लोके।
कलङ्कहीनं समेवक्ष्य चन्द्र—
मुत्पातशंकामनुभावयन्ति ॥५८४

पीड़ा प्रवृद्धा विरहेण तीव्रा
प्राणान् विहातुं यतते प्रसह्य
इन्दोश्च वायोश्च सरोरुहाणां
चन्द्रानना धावति सा समक्षम् ॥५८५

ध्यानास्थितां तां समयाद्धि कस्मात्
पश्यामि शङ्के च विभेमि किञ्चित्।
भृङ्गीव रूपे परिवर्तनं चेद्
प्रियः क्व वा यास्यति नैव जाने ॥५८६

सा मृगनयनी पत्युः देहे वेणी कृतं हि मालिन्यम्
वीक्ष्यस्थिता सरोषा, पश्यति खेदादुदा सीना ॥५८८

यद्यपि ललना अन्याः सन्ति तीक्ष्णायत लोचना लोके
तस्य ईक्षणमन्यत् सन्तांऽपि वशीकृता येन ॥५८८

पत्यागमनं श्रुत्वा मीलति नयने च जृंभतेऽभीक्ष्णाम्
निद्राभिषात्तयैवं सर्वा उत्थापिता सख्यः ॥५८९

उद्गत्य दीर्घतां यान्ति नभः स्पर्शान्न वामनाः
विस्फार्य दर्शनान् नेत्रे दीर्घतां नहि गच्छतः ॥५९०

प्रेष्य दूतीं पतिं स्नेहात् साह्वयत् किंतु लज्जिते
वीक्ष्य नेत्रे द्वयो वीचा संकाचान्मौनमाश्रितम ॥५९१

दुःखदानां नचैतासां मुखे चर्चास्ति काचन
कानने कानने कर्णा एतासां सन्ति मत्कृते ॥५९२

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

व्यजनं प्रेषितं स्नेहात् त्वया तस्यैव वायुना
गतस्तापो तथाप्यार्द्रा विद्यते श्रम विन्दुभिः ॥५९३

अहर्निशं ध्यानगतास्वपत्यु-
र्मन्ये मुदातिष्ठति तत्समीपम् ।
स्नाताक्षणात्सा श्रम विन्दुभिश्च
रोमाञ्चयुक्ता चा विकम्पते च ॥५९४

शक्तः कथंचिन्नहि बाधितुं स्या-
दहर्निशं तं विरहान्धकारः
यतो हि दृष्टौ खलु वर्तते सा
तस्यास्तनुर्दीप शिखेव नित्यम् ॥५९५

दग्धातुपूर्वं विरहा नलेन
विलोक्य खद्योत गणं समन्तात् ।
अवोच दभ्यन्तरमाशु सख्य
आपान्तु वर्षन्ति बहिः स्फुलिंगाः ॥५९६

पलाश पुष्पाणि विफुल्लितानि
पान्थो नवः कोऽपि वने विलोक्य ।
दावानलोऽयं हि विचार्य चित्ते
प्रत्यागतोऽसौ चकितः स्वगेहे ॥५९७

कुटुविनीभिः परितो वृताऽपि
विधायपृष्ठं हि तथोपविष्टा ।
इतोऽपि दृष्टं रुचिरां क्षणाय
स्मिताननाऽसौ कुरुते सलज्जा ॥५९८

निशम्यतन्नाम शरीरमेत
दन्यादृशं ते च मतस्तथैव ।
पश्याथ तीव्र भ्रकुटी विधाय
स्नेहस्त्वया गोप्तुमसौ न शक्यः ॥५९९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नहि गणयति शल्यं दुःखहंसा सपत्न्याः
नहि भवति सचिन्ता पत्युरुद्वाह काले ।
निज गुण निज रूपेभ्यः सगर्वेव नित्यं
ननु विचरति हर्षादुत्सुका सर्वतः सा ॥६००

विलोक्य रूपं खलुराधिकाया
अङ्गेषु सर्वेषु करे च कम्पः ।
गिरेश्चलत्वे च समीक्ष्य भीतान्
व्रजौकसो वीक्ष्य हरिः सलज्जः ॥६०१

गायन्ति सख्यो मिलिता हि सर्वाः
उत्साहपूर्णा हसिता ननाश्च ।
खिन्ना कथं ह्यालि वधूस्तमेका
विवाह काले तव देवरस्य ॥६०२

सा सुन्दरी स्त्रीषु तथोपविष्टा
स्वात्मानमेवं हि निगूह्य बाला ।
शिखेव दीपस्य सुकाच मध्ये
विराजते रम्यतरा पृथक् सा ॥६०३

स्नेहेन पूर्णे हृदये स्वकीये स रक्षति त्वं हि सदैव बाले ।
तथापि रूक्षेव हि दृश्यसे त्वं तत्कीदृशोऽयंहि तव स्वभावः ॥ ६०४

भित्वा हि पादं मम कण्टकेन
सुजीविताहं मरणात्प्रियेण ।
निष्कासने तेव च दर्शिता या
भीतिः परं प्रेम सुलक्षितं मे ॥६०५

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विस्मृत्य कान्तः स पुनः प्रयाति
तेनैव मार्गेण हि कण्टकानाम् ।
यान्ती च लावण्यवती स्वनासा–
माकुञ्च्य यत्रैव नु सीत्करोति ॥६०६

सुखानि सर्वाण्यति लुण्ठितानि
त्वया ध्रुवं मे हि निषिध्यते किम् ।
विमर्दितैषा विमला सुसाटी
प्रमाणमस्यात्र नु वार्तया किम् ॥६०७

भूषणमिव तव भाले स्वचरणा लक्तेन यया रचितम् ।
मन्ये तयैव नयनेऽनुरञ्जिते खलु निजौष्ठरागेण ॥६०८

गता गभीरं हृदि मोहनस्य
बाणाग्रतीक्ष्णेव परन्तु गोपि ।
पीड़ा सपत्नी हृदयेषु तीव्रा
विचित्रमेतत् प्रतिभाति मह्यम् ॥६०९

ह्यार्विवेते प्रवले चले वै
न लोचने मे हि वशे कथंचिते
ह्री प्रग्रहेणापि मया गृहीते
नूनं बलाद्धावत एव शीघ्रम् ॥६१०

स्वमुद्रिका दर्शतलेऽतिशुभ्र
लब्ध्वा प्रियं स्वं प्रतिबिम्बितं सा ।
तदापरावृत्य सुख स्थितैव
सुनिर्भयं पश्यति चारुनेत्री ॥६११

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

भित्वा समूहं नितरां जनानां
प्रतार्य दृष्टीश्च तदा समेषाम् ।
आगत्य चात्रैवं गतः कुतोऽसौ
दृष्टया च दृष्टिं मम मेलयित्वा ॥६१२

अत्राहमानीय समागता तां
मूलं प्रिया या तव जीवनस्य ।
पश्याद्य सात्वद् भवनस्य कोणे
सुवर्णयूथीव सुपुष्पिताऽस्ते ॥६१३

यासुधेव मया पूर्वं भाविता दशतीव सा ।
किञ्चित् तिर्यक् कृतेदानीं दृष्टिर्वृश्चिक दंशवत् ॥६१४

त्वया प्रदत्तां हृदयाद्धि मालां
कण्ठार्पितां नैव करोति दूरम् ।
तस्याः सुगन्धिर्नहि काचिदद्य
तथापि मन्ये मनसिस्थिताऽसौ ॥६१५

प्रचुम्बितं पुत्रमुखं हि पत्या
स्नेहाऽन्विताऽभूद युवती विलोक्य ।
आहूय बालं च तया विहस्य
प्रचुम्बितं चुम्बितमाननं तद् ॥६१६

दृष्ट्वाप्य दृष्टं ननु कुर्वती मां
प्रदर्श्य चाङ्गानि निजानि बाला ।
अवेत्य दृष्टां हि मया तदाभूत्
तनौ प्रविष्टेव विलज्जया सा ॥६१७

पक्षीसु वासांस्युपलानि भोजनं
सार्धं कपोती च सदैव वर्तते ।
धन्योऽसि पक्षिन सुखितश्च सर्वथा
भूमौ त्वमेकोऽसि कपोत भाग्यवान् ॥६१८

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

कथं क्षुब्धो भवस्येवं किंचिद् विक्ष्य विचारय ।
वृद्धो रक्षति मर्यादां कस्तडागो नरश्च कः ॥६१९

अयि नन्द नन्दन मम द्रक्ष्यसि यदि कर्शं सुष्ठुतया तर्हि ।
अलं हरे न हि कार्यं किञ्चित् कथंचन भविष्यति ॥६२०

द्वारं यावद् गते तस्मिन् स्नेहवार्तारसान्विताः ।
मिथो विरह संदेशकोष्यः प्रचलिता द्वयोः ॥६२१

श्रुत्वातङ्घ्रि ध्वनिमीक्षते सा
स्नान्ती परावृत्य मुखं तदानीम् ।
भीता नता संकुचिता सलज्जा
दृष्ट्यैव बाला हसतिस्म किञ्चित् ॥६२२

अंध गान्धिक को ग्रामे
ग्राहकस्ते सुगन्धिनः ।
नीत्वा घ्रात्वा प्रशंस्याथ
ते सर्वे मौन माश्रिताः ॥६२३

प्रातर्मुहूर्तो हि गतः स तस्य
गत्वा मिलित्वा मिलने च भूयः ।
अस्तंगतोऽर्को मिलनेन चेत्थं
विश्राम आद्यः स तदा गृहेऽभूत ॥६२४

रत्नविन्दीं विधायाथ मुखज्योतिर्विराजते ।
कञ्चुकीं परिधायाथ जाता कान्तिश्चतुर्गुणा ॥६२५

निवार्य हास्यं तु निजोष्ठयोः सा
कृत्वा ह्यधस्तान्नयने प्रियोच्चैः ।
हठेन तस्यैव मुखे करेण
ताम्बूलमुत्थाय ददौ प्रियस्य ॥६२६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अर्धनिमीलितयैव दृशात्वया खलु वशीकृतः कृष्णः ।
अलिमृगखञ्जनमीना कुत्र वराका त उपमार्थम् ॥६२७

स वंचको वंचयेत न कश्चित्
भवन्ति विज्ञा अपि नूनमज्ञाः ।
विलोक्य नेत्रे सुमनोहरेऽस्य
कोऽसौ मनौ लुभ्यति यस्य नैव ॥६२८

अर्धं निमीलितनयना शिथिलिततनुः पश्यति परावृत्य
सालस्योत्थायार्ध शेते लुठत्पथ जम्भते भुयः ॥६२९

सा रूक्ष वाचाऽपि वदेत्तथापि
त्रुटिष्यति प्रेम दृढं न तस्याः ।
तस्यैव मूर्तिर्हृदये निष्यण्णा
सदा सुदृष्टचैव हि लक्षितं मे ॥६३१

आकुञ्चय नासां च नहीति कृत्वा
ताबूम्ल वीऽया ग्रहणे प्रवृत्ता ।
आदान माले च तदा प्रियण
स्पृष्ठौ तदौष्ठौ हिकरेण तस्या : ॥२६१

तत्पाणिकम्पात्साखि कुकुमं तत्
पतत्यभीक्ष्ण श्रमविन्दुभिश्च ।
मुष्टया गृहीतं ह्यवशिष्ट मार्द्रं
क्षिप्तं लग्न खलु हस्त एव ॥६३२

निरकरष्यांच निजाङ्गुलीभि
र्विधाय रन्ध्रं ननु निर्निष्पम ।
निरीक्षते सा समयाद्धिः कस्मात
पश्याद्य भो कौतुक मत्र किञ्चित ॥६३३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पाणौ गृहीत्वा हृदये दधाति
ह्यालिङ्ग्य बाह्वोर्नि धाति मूर्ध्नि ।
आकुञ्च्य धृत्वा च पुनः पठित्वा
पत्रं पुनश्चुवलि सा प्रियस्य ॥६३४

विलोक्य जाता चकितेव बाला
प्रश्ने कृते वक्ति च सा कथंचित ।
मन्ये च कुत्रापि नु दृष्टिरस्या
लग्नाथ वास्यां हि कृतोऽपि कस्य ॥६३५

त्याज्यं च किं ग्राह्यमथास्ति किं वा
बहून् विवादान् कुरु सर्वकालम् ।
अस्वादितं किन्तु च यद्धि येन
तस्मै प्रियं वस्तु तदेव नान्यत् ॥६३६

दृग्भ्यांहस तौ च विनोद वार्ता-
रसं मिथस्तावनुभूय भूयः ।
दूरस्थितौ द्वावपि तौ समीप-
स्थिताविवेत्थं मुदितौ स्वचित्ते ॥६३७

शय्यां स्वापमिजेण सा खलु गता पत्युः प्रिया सुन्दपी
दृष्ट्वा सूक्ष्मतया निवार्यवसत पत्या शनैस्तंमुखात् ॥
विम्बोष्ठौस्फुरतःस्म जातलपुलकाया लोचने चंचक्ते
प्रोत्फुल्ले मिलिते च देहलनिकास्विन्ना च तस्यास्तदा ॥६३८

शृंगारतः स्याद् यदि देह कान्ती
रुचि र्न पत्युर्मनसश्चकास्ति ।
केशाः प्रयत्नैः किल वर्धनीया
नेत्रे कथं वर्धयितुं हि शक्ये ॥६३९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पश्य सदा घनश्यामं त्रिदधातु च मनोमोहने मोहम् ।
विहर कुञ्जविहारिणा धारयोरसि गिरिधरं सततम् ॥६४०

मिषेण सुप्तं ह्यवगम्य चाहं
गत्वा समीपं हि मुखं चुचुम्ब ॥
क्रुद्धां हसित्वा च समर्प्य कण्ठे
स्थितः स्थियाहं परिवेष्टिनेव ॥६४१

समुत्थितौ द्वावपि तौ कथंचिद्
प्रियः प्रिया सा च तदा प्रभातो ।
क्षणाच्चकण्ठार्पित बाहुयुग्मौ
निद्रालसौ तौ भवतस्म भूयः ॥६४२

वार्ता काऽसौ यस्या रसो न नश्यति मिथ्यावादेभ्यः ।
नहीति मिथ्या कथनं रत्यारंभे मुखान्नार्याः ॥६४३

न स्नाति बाला न गृहं प्रयाति
मनो विलग्नं सरितस्तटेऽस्याः ।
स्पृष्ट्वा जलं नैव च तत्प्रविश्य
निवर्तते हास्ययुता सकम्पा ॥६४४

चन्द्रानना सा मुखमंशुके न
पिधाय भीतवे सुमञ्जुदेहा ।
गताचमत्कृत्य यथैव बह्ने
र्दीप्तिर्गवाक्षे रुचिराऽति शीघ्रम् ॥६४५

हस्तो यथायाति तथैव मुद्रा
मुद्रा यथा वा खलु सूत्रकर्थी ॥
सहैव नारी चलतीव गत्या
चक्रेण सा कान्तिमति प्रवीणा ॥६४६

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

श्रुत्या बुद्ध्यनुमेयं तद् ब्रह्म सूक्ष्ममलक्षितम् ।
न लक्ष्यते कटिस्तद्वद् अस्तिमात्रं प्रतीयते ॥६४७

पूर्वं मानापराधाभ्यां दृष्टी रूक्षेव या ध्रुवम्
ससितेव मिलित्वा सा जाता क्रोधो गतस्तयोः ॥६४८

तद्दिव्य सौन्दर्यसुधासवेन
तृप्तो हि मद्यं तु पिवेत्कथं स ।
ओष्ठौ च तस्यासवपात्र लग्नौ
नेत्रे प्रियाया-वदने स्थिरेस्तः ॥ ६४९

कुसुममिव शरीरं मर्दयत्येतदेवं
सुकठिन हृदयो यो निर्दयोऽसौ विधातः
करमपि हृदिधृत्वा पश्य चास्या इदानीं
धगिति धगितंकृत्वा वेपतो कीदृशं तत् ॥६५०

वद कति कुलवध्वो गोकुलेऽस्मिन्न सन्ति
किमपि सदुपदिष्टं स्यान्न याभिश्च भूयः ।
तदपि कथय कान्तास्तां समाकर्ण्य वंशीं
नहि निजकुलमार्गाद्याः प्रयाता हृद्रम् ॥६५१

स्फुटं वचस्त्वर्धनिमीलिताद्दक्
तनौच ते स्वेदकणा विशुभ्राः ।
पद्माननं तच्च निरीक्ष्य मन्ये
कन्दर्पकान्त्यैव सुसज्जितास्ति ॥६५२

भ्रान्तौनहित्वं भगिनीतिनाम्ना
पतान्यथा तेऽस्ति महा विनाशः ।
गृद्धस्य नीडे यदि मां सपिण्डः
सुरक्षितः स्यात् स कथं न जाने ॥६५३

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

रतिसुखमनुभूयाह्लादपूर्णा हि बाला
मम हृदयतटे सा लज्जिनेवाशु लाग्ना।
किमपि विकचितां सा दृष्टिकान्तिनुंतस्या—
मम मनमिनिवद्धा मुच्यते नैव जातु ॥६५४

दक्षासु नैपुण्यमिदं सखीषु
प्रदर्शितं विस्मर नैव किन्तु
प्रियागमे पुष्पविकासतुल्यो
हर्षः कथं गूहितुमेणशक्यः ॥६५५

समागतोऽयं हि सुहृत्प्रवासाद्
उक्तं समाहूय च केनचिद् वै।
आकर्ण्य ते द्वे हसतःस्म मोदात्
सा तां च तां सा च मिथो विलोक्य ॥६५६

मनोहरोऽप्युज्ज्वल-दीप-तुल्यो
भवेन्नु देहः सगुणोऽतिरम्य।
स्नेह हियावान्म्रियते च यादृक्
तावान् प्रकाशोभवतीह तादृक् ॥६५७

उद्भूय पूर्वं नयनच्छदाभ्यां
चक्षुर्जल पक्ष्मसुवर्धमानम्।
कपोलदेशाद्धृदयेपतित्वा
छुण्णोति तच्छुष्यति तत्क्षणेन ॥६५८

अनेन वै निर्दयचातकेन
पुनः प्रदत्तं स्मरणं प्रियस्य।
श्वासास्तु पूर्वं सखि मंदतां ये
प्राप्ताःप्रुनस्तीव्रतरं चलन्ति ॥६५९

कालात्प्रकृत्याः परिवर्तनेन
कस्य प्रकृत्यां परिवर्तनं न।
कलौकराले करुणाकरोऽपि
जातोऽस्ति तस्मात्करुणाविहीनः ॥६६०

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नेत्रेऽलसेऽस्याः शिथिलश्चदेहो
विनापि तत्प्रेम तदाह्यभूवन् ।
सौभाग्य घोषस्तुमुलोऽत्र लोके
सर्वत्रदेशेहि कृतस्तयेत्थम् ॥६६१

न सृष्टं दुःखिनोः किञ्चिदेतयोश्चक्षुषोः सुखम् ।
न दृष्टुं शक्यते ताभ्यां न दृष्ट्वा तेऽति विह्वले ॥६६२

क्षीणा विधात्राहि कटिर्विधत्ता
यथाहि नास्त्येव भवेद्धितत्र
तत्पूर्तये तेन कृतौ सुपीनौ
मन्ये ह्युरोजावथ तन्नितम्बौ ॥६६३

दन्तक्षतं यद्धि कृतं प्रियेण
निजाधरे पश्यति दर्पणे सा ॥
उद्घाटच भूयो दिवसं हि यावद्
स्पृष्ट्वाच दृष्ट्वा च तिरोदधाति ॥६६४

प्रक्षाल्य किञ्चिच्च मुखं जलेन
स्पृष्ट्वा शिरोवस्त्रमथो करेण
आकुञ्चय सूच्चैर्निज जानुनी च
वाला त्वहो स्नाति सरोवरेऽस्मिन् ॥६३५

जलार्द्रवासः सदृशः प्रिया मे
यावच्च नालिङ्गति मां निजाङ्गैः ॥
तावन्न मे याति स देहतापः
शांतिं कथंचित् खलु यत्न कोटचा ॥६६६

सतां हि प्रेम गम्भीरं क्षीणं चापि सुशोभते
शीर्णे सुरञ्जिते वस्त्रे तस्य रागो न हीयते ॥६६७

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

असह्य दुःखाद विरहस्य कश्चित्
नान्योऽस्त्युपायः खलु रक्षितुं स्यात्
तां श्रावयित्वा प्रियनाम भूयः
प्राणाः कथंचिच्च भवन्ति रक्ष्याः ॥६६८

सकज्जले त्वन्नयने स्थिरेन
दृष्टे मया धावत एव भूयः
बाले न चैते चलतः सुमार्गे
वदाद्य कं वंचयितुं प्रवृत्ते ॥६६९

अस्माद्धि जालान्नु विनिर्गतः कः
पर्याकुलः किं नितरां कुरंग ।
यथा यथा वांछसि धावितुं भो
भविष्यसि त्वं ग्रथितस्तथैव ॥६७०

त्यजाधुना त्वं खलु यत्न नाम
समागतः श्रावणमास एष ।
अतो निवासः सरलो न चास्मिन्
कदम्बपुष्पोद्भव रम्यगन्धे ॥६७१

मुक्ताफलानि शोभन्ते कर्णभूषणयोस्तथा ॥
मन्ये कपोल संस्पर्शाज्जाता स्वेद् कणा इमे ॥६७२

चन्द्रिकायाञ्च छायायां, देहौ संमिलितौ द्वयोः ॥
राधाकृष्णौ मिलित्वैवं सदैव पथि गच्छतः ॥६७३

अहो विधातर्नु कियान् हि मानः
क्षीणे शरीरे विधृतोऽस्ति येन ।
यत्पाद पातादपि पश्य नास्य
कथंचिदेषोज्झति कोऽस्त्युपायः ॥६७४

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मयूर चन्द्रिके गर्वं गत्वा शिरसि किं हरेः
करोषि राधिका मान श्रुत्वा यास्यसि पादयोः ॥६७५

कथं स्यान्न तयोः प्रेम गंभीरं चिरजीविनोः ।
सा वृषभानुजाख्याता सोऽयं हलधरानुजः ॥६७६

अन्या गतिस्ते वचनानि नून-
मन्यानि कान्तिश्च मुखस्य सान्याः ।
प्रतीयते चित्तगता स्वपत्यु-
र्भूचालनं त्व हि वृथा करोषि ॥६७७

भाले बिन्दुश्च ताम्बूलमानने मूर्न्धि कुन्तलाः ॥
अञ्जनं नेत्रयोश्चैवं शृंगारोऽस्याः स्वभावजः ॥६७८

दर्पणमिव तद्गात्रं विभान्त्याभूषणानि प्रत्यंगम् ॥
प्रतिबिम्बितानि तत्र द्वित्रिचतुर्गुणानि जायन्ते ॥६७९

घनं निकुञ्जं सुखदा च छाया
मन्दः सुगन्धिस्तरः समीरणः ।
अद्याधुनाहं रमणीयमालि
स्मरामि चित्ते यमुना तटं तत् ॥६८०

पश्यैकवारं सखि तं गवाक्षाद्
सद्योऽनुरक्तैव भविष्यसि त्वम् ।
रूपं मनोहारि च तस्य नूनं
नेत्रे त्वदीये रसिकेऽति रम्ये ॥६८१

भ्रूभ्यां भृशं भर्त्सयते मुखात्सा
निषिध्य मां वेष्टयतीव दृष्टया ।
एकत्र सा मोचयतीव हस्त-
माकर्षिताऽऽयाति च मत्समीपम् ॥६८२

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

संकीर्ण-कुञ्जाध्वनि मन्दगत्या
दोलायमानः पवनस्तुरंगः ।
गतागतं संविधदन् प्रमत्तः
पुनःपुनर्मा हि रुणद्धि धूर्तः ॥६८३

लवंगं ललितं बाले नासायां नैव धारय ॥
शंका भवति यन्नासा कोपादुच्चैः कृता भवेत् ॥६८४

निषेधेऽपि हठादेषा शंकते नैव चञ्चला
बलात्कर्टिद्विरावृत्ता दोलायां त्रुटितेव च ॥६८५

आकुञ्च्य केशान् परिवर्त्य बाहू
वासः समाकृष्य पृथक् च मूर्ध्नः ।
वेण्याश्च बन्धे खलु कस्य चैषा
सखि प्रबध्नाति मनश्चलं न ॥६८६

पृष्टा कथं वा परुषं ब्रवीषि
स्नातासि तत्स्नेहरसेऽनुरागात् ।
कान्तौ विमुग्धा सखि मोहनस्य
रोमाञ्चिता पश्य तनुस्तवेयम् ॥६८७

पीताम्बरं श्याम तनौ धृतं यन्
मनोहरं भाति हि माधवस्य ।
मन्ये प्रभाते नवसान्द्रनील-
रत्नाचले भास्वर आतपोऽयम ॥६८८

रक्ते च बिन्दौ लुलितेऽहि भाले
शुभाक्षता भान्ति सखे विशुभ्राः ।
राहोर्विभीता प्रपलाय्य मन्ये
भौमे गताश्चन्द्र कला-मनोज्ञाः ॥६८९

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

ज्वाला हि सौन्दर्यभवाः समन्तात्
तस्याः शरीरात्प्रभवन्ति नित्यम् ।
तस्मात्तु तन्वीह्यति निर्बलाऽपि
प्रतीयते पुष्टतरा निजांगैः ॥६६०

गर्भभारेणखिन्नाया दृष्टिरर्धं निमीलिता ।
सुरतानंदसंभोगाच्छ्रान्तदेहेव दृश्यते ॥६६१

[शिथिल मिव शरीरं गर्भभाराच्चनेत्रे
स्थिर इव च तदर्धोन्मीलिते दुःखितायाः ।
सुरत सुखामिदानीं सानुभूयेव मग्ना
नवकमलदलांगी सद्य एवेति मन्ये ।]

स्नात्वा सरोवरे सार्द्र वस्त्रा संकुचितेव च
कुचायोः कृत हस्ता च हसन्ती याति तत्तटम् ॥६६२

सौकुमार्यं च गंधश्च वर्णश्च मिलितास्तथा ॥
स्थल पद्मदलं गात्रे धृतं किञ्चन्न ज्ञायते ॥६६३

सुन्दर्याः स्वर्णवर्णाभ-देहे चम्पकमालिका
म्लानैव ज्ञायाते नूनं नान्यथा हृदि संस्थिता ॥६६४

गोवर्धनत्वं हृदयेऽतिहर्ष
निधेहि तावत् खलु पूज्यमानः ॥
पश्चात पशूनाञ्च खुरै-स्वमूर्ध्नि
नूनं सखे ज्ञास्यति तच्च सर्वम् ॥६६५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

क्षालयति मुखं तीरे घर्षति पादौ विलोऽयति नीरम्
हसतीन्दीवरनयना विशति न यमुनाजले मुग्धा ॥६९६

बाहुमूलं चारु गौरं कुचाग्रौ च पटाद् बहिः ॥
उच्चैः पुष्पाणि चिन्वन्त्या लुण्ठन्ति स्म मनो बलात् ॥६९७

नहि नहि दधिभाण्डं स्थायंनीप ततो वा
नहि च तदवतार्यं सुन्दरि प्रार्थये त्वाम् ।
अलमति ललितं ते दृश्यते रूपमस्यां
त्वमसि यदि गृहीत्वा संस्थिता शिक्यमेतत् ॥६९८

प्रियेणैवं निजोष्ठाभ्यां पिवता धूम्रवर्तिकाम् ॥
सभ्रूभङ्गं हसित्वैवं किं न पीतं मनो ' मम ॥६९९

राधाकृष्णप्रसादेन जयशाहाज्ञया तथा
कृता सप्तशती चेयं रसपूर्णा विहारिणा ॥७००

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

शुद्धिपत्रम्

समीपे मिलिता दूरे मुद्रिता वा केचिदक्षरा: स्वयमेव ज्ञेया, ववयोरशुद्धीश्च दूरीकरणीया ।

अशुद्धशब्दा:	शुद्धशब्दा:	अशुद्धशब्दा:	शुद्धशब्दा:
मुखपृष्ठे			
विहारी कवि	विहारि कवि		
प्राक्कथनपृष्ठे			
प्राक्कथन	प्राक्कथनम्	सुधासरोवरसं	सुधासरोवररसं
भापामनूदिता	भाषायामनूदिता	पर्यंन्ता	पर्यन्ता
श्लोकसंख्या		श्लोकसंख्या	
६ शनो	शनौ	१८१ मायेश:	मायेशः
,, मीने:	मीने	२०० निमीलनेतं	निमीलने तं
१० पाथोर्वंभ्रूमि	पोथोधि-भ्रमि	२०८ विचलन्ति वीरा:	विचलन्ति युद्धात्
१२ ऽतिरम्यां	ऽतिरम्या		
१९ निर्वार्यं	निवार्य	२११ रूपं	रुपं
,, धर्मंतु	धर्मं तु	२३२ द्दष्टुं	द्रष्टुं
३० सातिचंचल	सातिचंचला	२३८ रायुर्भनश्च	रायुर्मनश्च
४८ गंधिर्वारिणा	गंधिवारिणा	२३९ ससि	सखि
७१ वभमारुतेतन	भव-मारुतेन	२४० बचनैर्वा	वंचनैर्वा
७३ सदा	सर्वदा	२४२ समुन्नम्यं	समुन्नम्य
७५ मुक्तिज्ञेया	मुक्तिर्ज्ञेया	२४५ ऽस्तघ्नो	ऽस्तिदघ्नो
१२५ तत्वत्स्नेह	त्वत्स्नेह	२४७ कटाक्षखङ्ग	कटाक्षखङ्गं
१२८ सरिता	सारिता	२४९ ध्वन्याति	ध्वन्यति
१४२ द्दष्टुं	द्रष्टुं	२५४ संप्रफुत्यमा	संप्रफुल्ला
१५९ र्वातां	र्वार्तां	२७३ तवेथं	तवेयं
१७१ ह्लीयते	हीयते	,, पुरुषा	परुषा

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

श्लोकसंख्या	अशुद्धशब्दाः	शुद्धशब्दाः
२७७	श्रिये	स्त्रिये
२९५	कृपण	कृपणो
३१६	दृष्टिधेनुश्च	दृष्टिर्धनुश्च
३२५	ताडितोऽपिह	ताडितोऽपीह
,,	ताढ्यते	ताड्यते
,,	प्रसन्नोऽतिथ	प्रसन्नोऽथ
३३६	तयोर्नेत्रं	तयोर्नेत्रे
३४३	ऽधिधर्मे	ऽपिधर्मे
३७६	भूपतिवरैः	भूपति-कुलाद्
३७७	लब्धुं	स लब्धुं
४१०	इन्द्रायुधसभामाति	इन्द्रायुधसमा भाति
४१५	कुञ्च्य	आकुञ्च्य
४१८	तपा	तया
,,	दृष्टया	दृष्ट्या
,,	दृढसमर्पितः	स दृढंसमर्पितः
४२३	यथा	पथा
४२४	रत्नकुभौ	रत्नकुंभौ
४३०	वधृत	धृत्वा
४३४	रुमानं	संमानं
४३७	विचिन्त्यं	विचिन्त्यै
४३८	पुस्पित	पुष्पित
४४	खलः	खलाः
,,	काष्ठकृताः	काष्ठकृतः
,,	प्रयत्न	प्रयत्नैः
,,	सृशाखां	सुशाखां

श्लोकसंख्या	अशुद्धशब्दाः	शुद्धशब्दाः
४४५	दृष्टौ	दष्टौ
४५२	स्यतो	स्रोतो
,,	तावतकैव	तावत्तथैव
,,	हृदयालवालो	हृदयालवाले
४५५	पर्यल्यजन्	पर्यत्यजन्
४५८	यथैन	यथैव
,,	तिरोभलिष्यान्ति	तिरोभविष्यन्ति
४५९	शौभाग्याद्	सौभाग्यात्
४६२	कुर्यौ	कुचौ
४६५	लञ्ज्ता	लज्जिता
४६६	स्वाञ्चलं	स्वाञ्चले
४७२	वातरिसा	वार्तारसा
४७४	नैषया	नैषा
,,	चित्तान्म	चित्तान्न
,,	नपित्रीभूय	नंपित्रीभूय
४७७	ज्योतिधौत	ज्योतिर्धौत
४९२	सुखतनि	सुखानि
४९४	सांक	साकं
,,	निजांग	निजांगैः
४९६	भत्ता	मत्ता
,,	झपन्तः	झंपन्तः
४९७	व्यघापि	व्यधायि
४९९	चंपकाङ्गया	चंपकाङ्ग्या
५०४	वार्ता	वार्ता
५०६	ग्राम्यामृ	ग्राम्यासु

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अशुद्धशब्दाः श्लोकसंख्या		शुद्धशब्दाः	अशुद्धशब्दाः श्लोकसंख्या		शुद्धशब्दाः
,,	ब्रह्मन्यथा	ब्रूह्यन्यथा	५६१	दल्यं	दल्पं
५०८	ब्रूणे	ब्रूषे	५६२	मिस्यन्	मस्मिन्
,,	मांन	मां	५६३	वियुक्या	वियुक्ता
५१३	शुभ्रवकुलस्य	शुभ्रा बकुलस्य	५७१	सुरां	सुखं
५१४	रसाद्रा	रसार्द्रा	५७४	वपस्ये	वयस्ये
५१५	कचं	कथं	५७७	पलकावली	पुलकावली
५१७	तोयाद्राविव	तोयार्द्राविव	५७८	लज्ज्या	लज्जया
५२०	वर्धयसहि	वर्धयसीह	५७९	अनुवर्धतीव	अनुवर्षतीव
५२३	ताद्य	नाद्य	५८२	मसृषः	मसृणः
,,	स्नेट्ट	स्नेह	५९१	वीचा	वाचा
५२४	दृष्वा	दृष्ट्वा	,,	संकाचांत्	संकोचात्
५२५	हृपि	हृदि	५९९	तीव्र	तीव्रं
५२८	मायायाति	मायाति	६००	दुखहंसा	दुःसहं सा
५२९	वर्धनेत्यर्थम्	वर्धतेत्यर्थम्	६०२	तमेक	तमेका
५३०	मिथोद्रा	मिथोद्वौ	६०५	तेव	तेन
५३१	दाच्छाद्या	दाच्छाद्य	६१०	ह्री	ह्रो
,,	शाटयम्	शाठ्यम्	६२०	कर्श	कर्म
५३२	लग्रे	लग्ने	६२१	कोण्यः	कोट्यः
५३६	यां	य	६२२	मखं	मुखं
५३९	मिणं	मिषं	६२८	वंचयेत	वंचयते
५४२	उग्दन्तुं	उद्गन्तुं	,,	भुयः	भूयः
,,	लज्ज्या	लज्जया	६३१	वीऽग्रा	वीटी
५४४	समाविष्ट्य	समावेष्ट्य	,,	माले	काले
५४६	कथनं	कथं न	,,	प्रियणा	प्रियेण
५५५	वेष्यमिम	वेषमिमं	६३२	विन्दभि	विन्दुभि
५५७	व्यधापि	व्यधायि	,,	लग्न	च लग्नं

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

अशुद्धशब्दाः श्लोकसंख्या		शुद्धशब्दाः	अशुद्धशब्दाः श्लोकसंख्या		शुद्धशब्दाः
६३३	निरकरण्यां च	तिरष्करण्यांश्च	६५५	मेग	मेष
६३४	बाह्वे निधाति	बाह्वोर्निदधाति	,,	स्नेह	स्नेहो
६३६	अस्वादितं	आस्वादितं	,,	म्रियते	भ्रियते
,,	सुन्दपी	सुन्दरी	,,	मवतीह	भवतीह
,,	वसत	वसनं	६५८	जल	जलं
६३८	शनैस्नमुखात्	शनैस्तन्मुखात्	,,	तोदृक्	तादृक्
,,	जातलपुलका	जातपुलका	,,	छुण्णोति	छुण्णोति
,,	चंचक्ते	चंचले	६५६	प्रुनस्	पुनस्
,,	लनिका	लतिका	६६६	प्रिया	प्रियो
६४१	स्थियाहं	स्थिताहं	६८०	तरः	तरलः
,,	परिवेष्टिनेव	परिवेष्टितेव	,,	समीरलः	समीरः
६४५	भीतवे	भीतेव	६८३	पुर्नमि	पुनर्मां
६४६	सूत्रकर्थी	सूत्रकर्त्रीं	६८६	लुलिते	ललिते
,,	कान्तिमति	कान्तिमती	६६१	सुखामिदानीं	सुखमिदानीं
६५१	काम्ना	कास्ता	६६२	कुचायोः	कुचयोः
,,	हि द्रम्	हि दूरम्	६६८	स्थापनीय	स्थापनीयं

प्रेमनारायण द्विवेदी

दि. ५-७-७०

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

[illegible]

प्रस्तुत [illegible] —

[illegible]

[illegible]

१. [illegible]

२.

Devavani Parishad New Delhi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मुद्रक
भारती,प्रेस
५२८,बादशाही मंडी इलाहाबाद

Devavani Parishad New Delhi